

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Oordeelt niet

(Matth. 7 : 1—6)

Tot het waarachtig mens zijn behoort het gesteld zijn in gemeenschap met de naaste. Zodra we met de naaste te maken hebben, hebben we ook met zijn zonden te maken.

De Farizeeën maakten er welhaast een beroep van zich te bemoeien met de zonden van de naaste. Ze zaten op de stoel van Mozes. Meenden hun ijver voor Gods gebod ook hierin tot uitdrukking te brengen, als ze hen bestraffen en ondrukten, die tegen de wet des HEREN gingen. Nu waren ze inderdaad geroepen tot tucht. Maar ze oefenden dat uit met verachting voor de zondaar. Ze waanden zich ver boven de zondaar. Ze waren de straf van de zondaar. Nu waren ze inderdaad geroepen tot tucht. Maar ze oefenden dat uit met verachting voor de zondaar.

Volgens de Farizeeën had God twee maatstaven. Die van Zijn recht en die van Zijn barmhartigheid. En ze meenden goed te doen anderen naar de maatstaf van het recht te beoordelen. Nu zegt de Here: wie zo omgaat met de zonde van de naaste, die moet erop rekenen dat God ook zo omgaat met de zonde van de beoordelaar. Met de maat, waarmee gij meet, zal u gemeten worden. God houdt in het oordeel rekening met het oordeel, dat de mens velt over zijn naaste. Wie daarin onbarmhartig is, wie het veroordelen in de zin van verdoemen, niet nalaat, kan zelf ook niet op barmhartigheid rekenen. (Luk. 6 : 36). Wie oordeelt, zal veroordeeld worden. Daartegenover staat: wie barmhartig is, zal barmhartigheid ontvangen.

Er wordt hier niet gezegd dat we niet geroepen zouden zijn de zonde in onze broeder te bestrijden. Dat blijkt ook wel uit vs 5. Maar dan moet eerst aan andere voorwaarden voldaan zijn. En het moet altijd geschieden in barmhartige bewogenheid. De Heiland verwijt ook elders steeds de Farizeeën gebrek aan liefde (Matth. 23 : 23). We moeten geduld hebben met de zonde van de broeder. Dat is geen slappe onverschilligheid, maar geduld, die op bekering uit is (Matth. 5 : 45). Zo lang God Zijn zon laat opgaan over bozen en goeden en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, zo lang de HERE dus geduld heeft, zo lang zullen wij dat ook moeten hebben.

De barmhartigheid, die wij zelf verlangen, ootmoedig afsmecken, moet zich omzetten in lust tot barmhartigheid tegenover de broeders (Matth. 6 : 14). De verzen 1 tot en met 11 van dit hoofdstuk worden trouwens concluderend samengevat in vers 12. We hebben graag, dat men met onze zonden en gebreken geduld heeft. Dat men ons die ondringend, maar vriendelijk en niet hard en niet hoogmoedig onder het oog brengt. Nu, doe gij desgelijks.

Dat het niet betekent slappe onverschilligheid is wellicht het duidelijkst aan het voorbeeld van Paulus in Rom. 9. Paulus heeft een voortdurend hartzeer om zijn broeders naar het vlees. Ja hij wil van Christus verbannen zijn ten behoeve van zijn broeders. Voor mensen dus, waarvan Paulus veel kwaad te verduren had. We zullen ook hierin de voetstappen van de Heiland moeten volgen, die bad voor hen, die Hem onrechtvaardig aan het kruis sloegen. In die voetstappen trad Stephanus toen hij bad voor zijn vervolgers. Dit moet dus, heel duidelijk, ook onze houding zijn in kerkelijke conflicten. Want juist in dat voortdurende hartzeer leefde Paulus gescheiden van het Jodendom als religieuze gemeenschap. (Jac. 2 : 12/13).

Niet alleen wordt verboden de hardheid van de hoogmoed, maar geboden wordt ons

de ootmoed. Onze ootmoed voor God maakt ons mild in het beoordelen. De Here Jezus zegt niet dat wij kwaad goed mogen noemen. Dat deed Stephanus niet. Paulus evenmin. Ons is ook niet toegestaan een slappe onverschilligheid tegen de wet des HEREN. Ge zult de zonde in uw broeder naarstiglijk berispen (Lev. 19 : 17). Maar daar ook is dat gezet in het raam van de liefde en de barmhartigheid. Ook wordt geen kerkelijke tucht verboden. (Matth. 18 : 15). We zijn dus wel geroepen tot bestraffen. Maar in dat bestraffen zullen we ootmoedig moeten zijn.

De Here Jezus gebruikt een beeld. Dat van balk en splinter. De bedoeling is duidelijk. Balk is dikker dan splinter. Eigen zonden zijn dus groter dan die van de broeder. Gaat dat altijd wel op? Is het zo dat als een broeder heeft gestolen, wij nog meer hebben gestolen? Natuurlijk niet. Ook veegt de Schrift nergens rechtvaardigen en onrechtvaardigen op één hoop. Maar wat wij aan zonden bij de naaste ontdekken, is altijd nog kleiner dan onze eigen schuld bij God. God oordeelt n.l. zuiver. Hij weet ook het diepste van onze eigen boze hart. Dit geldt zeker van de zonde, die de naaste eventueel tegen ons heeft bedreven. Dan gaat de gelijkheid op die de Here Jezus vertelt in Matth. 18 : 21—35. De gelijkheid van de koning, die afrekening hield met zijn slaven. De schuld van de naaste tegen ons is altijd klein in vergelijking met onze schuld tegenover God.

De Here Jezus zegt in dit verband: huichelaar. We hoeven hier niet te denken aan platvloerse huichelachtige levenshouding, waaraan alle subjectieve eerlijkheid ontbrak. Dat is ook wel voorgekomen onder de Farizeeën. Maar Paulus voor zijn bekering was in die zin geen huichelaar. Wat wijst de Here Jezus dan hier aan met deze benaming? De tweespalt tussen hetgeen iemand in eigen oog is en in de ogen des Heren. Het is de typering van alle prestatie-religie, die altijd gepaard gaat met hoogmoed.

Slechts zij nu, die afleren zaken te doen met God, omdat zij eigen verdoemelijkheid weten, en voor Hem hebben leren beven, die verdragen in de eerste plaats de zonde bij zich zelf niet. De scherpe pijl van het schriftuurlijk vermaan hoort altijd eerst door eigen vlees heen te gaan. Wie de barmhartigheid Gods verwacht over eigen leven — en dat doet alleen hij, die altijd weer gelooft dat hij als goddeloze vrijgesproken moet worden — die laat die barmhartigheid ook doorwerken in zijn houding tegenover de zonde van de naaste.

Dan pas zijn we in staat de broeders te helpen. Dan eerst zullen we scherp kunnen zien. Helpen. Want in het naarstiglijk berispen van de zondaar gaat het om zijn behoud. De waarachtige ootmoed en de naaste nooit afschrijvende liefde moet ons drijven. De wet ligt onder het verzoeken van de ark verbonds. En waar dit niet gevonden wordt in het bestraffen, daar is ook het helpen niet.

Vers 6 behandelt niet een geheel ander onderwerp. Er zijn ook situaties waarin we moeten zwijgen. Omdat het gewenste effect door spreken niet bereikt kan worden. Met het heilige wordt wel bedoeld het evangelie van het koninkrijk en de gerechtigheid van het koninkrijk. Met honden en zwijnen bedoelde men alle niet-Joden. Dat hoeven geen scheldwoorden te zijn. Honden en zwijnen waren onreine dieren. Als men de niet-Jood hond en zwijn noemde, gaf men aan het verschil tussen heilig en onheilig. Tussen het verbondsvolk en de heidenen.

Zegt de Here hier nu dat we ons nooit met ongelovigen moeten inlaten? Dat zou niet kunnen. Hij is immers gekomen om het verloren te zoeken. De kerk zal echter niet in onbesuisd idealisme (Holwerda) de wet van Christus mogen opleggen aan de niet-christen. Want dan kunnen de gevolgen zo zijn, dat men de kerk met geweld te lijf gaat. We zullen voor overmoed ons dienen te wachten.

Zo verbiedt de Here hoogmoed in het oordeel. Hij gebiedt ootmoed in het bestraffen en waarschuwt voor overmoed in het vermanen.

Langerak (Z.H.)

Amelink.

Nieuw Delhi

Nu veler ogen gericht zijn op New Delhi laten we hier een officiële persverklaring volgen die op 4 oktober te New York werd uitgegeven¹⁾. Deze geeft een officiële, algemene oriëntering betreffende de vergadering en de zaken die er aan de orde komen.

De leiders van de Wereldraad van Kerken komen van 18 november tot 6 december bijeen in New Delhi, India, voor een vergadering, die één van de belangrijkste samenkomsten van kerken van onze generatie belooft te worden.

De derde algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken zal vertegenwoordigers van de 175 protestantse, anglicaanse en orthodoxe leden-kerken naar de hoofdstad van India voeren. In totaal zullen er bijna duizend kerkelijke mannen en vrouwen zijn — waarvan 625 officiële afgevaardigden en de rest waarnemers, adviseurs, broederlijke afgevaardigden en speciale gasten.

„Jezus Christus, het Licht der Wereld“ is het thema van deze vergadering van de Wereldraad, die voor het eerst op het Aziatisch continent gehouden zal worden. Onder andere zullen voor het eerst de volgende punten aan de orde komen:

1. Voor de eerste maal zijn Rooms-katholieke waarnemers gerechtigd een bijeenkomst van de Wereldraad van Kerken bij te wonen. Er zijn vijf waarnemers benoemd door het nieuwe Vaticaanse Secretariaat voor Christelijke Eenheid.

2. Voor de eerste maal is de vergadering gevraagd het lidmaatschap in overweging te nemen van de grote Russisch Orthodoxe Kerk binnen de Sovjet Unie. Als dat aanvaard wordt, zal de Kerk in voortdurend contact komen met andere Christenen na vele jaren van afzondering.
3. Voor de eerste maal zijn de twee oecumenische stromingen van de Christelijke wereld — die van de zending en die van de eenheid — samengebracht in één enkele organisatie. De Wereldraad van Kerken en de Internationale Zendingsraad zullen één geheel worden.

De vergadering zal het grootste forum voor Christelijke leiders worden, waar deze de Christelijke eenheid kunnen bespreken en waar zij de weg voor de organisatie, welke de kerken hebben gesticht om deze zaak te bevorderen, zullen uitstippelen. Men kwam de laatste maal bijeen in 1954 in Evanston, Illinois.

Binnen de grote lijnen van het hoofdthema, zullen kerkleiders de aandacht richten op „Getuigenis”, „Dienst” en „Eenheid”. Dit zal behandeld worden door respectievelijk te spreken over de Christelijke boodschap aan de buitenkerkelijken, de Christelijke verantwoordelijkheid tegenover de hele maatschappij, en eenheid tussen de kerken.

Dr Joseph A. Sittler, een aanzienlijk Luthers theoloog en professor aan de theologische faculteit van de universiteit van Chicago, is de voornaamste spreker over „Eenheid”. Over „Getuigenis” spreekt Dr P. D. Devanandan, directeur van het Christelijk Instituut voor de studie van Religie en Maatschappij te Bangalore, India. Professor Masao Takenaka van de Doshisha Universiteit, Kioto, Japan, zal spreken over „Dienst”. Deze redevoeringen zullen een leidraad vormen voor de geconcentreerde bestudering van het hoofdthema door afgevaardigden. Met een plechtige bid- en dankdienst wordt de vergadering geopend op zondagmorgen, 19 november. De openingsdienst van de vergadering, welke vergadering 18 dagen duurt, zal gehouden worden in een reusachtige tent „Shamiana”, die speciaal opgezet wordt voor de dienst en om andere gebeurtenissen van de vergadering voor het publiek toegankelijk te maken.

Een kleurrijke en indrukwekkende stoet van de 625 officiële afgevaardigden naar de vergadering, zal geleid worden door de vijf presidenten van de Wereldraad en door Dr Christian Baeta van Ghana, de voorzitter van de Internationale Zendingsraad.

De presidenten van de Wereldraad zijn aartsbisschop Mar Thoma Juhanon van de Mar Thoma Syrische Kerk van Malabar, India; Aartsbisschop Iakovos van het aartsbisdom van Noord- en Zuidamerika; Bisschop Otto Dibelius van de Evangelische Kerk van Berlijn-Brandenburg; de Rt. Rev. Henry Knox Sherrill, Boxford, Massachusetts, afgetreden presiderend bisschop van de Protestants Episcopale Kerk in de Ver. Staten; en Bisschop S. Umberto Barbieri, Methodistisch Bisschop van Argentinië, Uruguay en Bolivia.

Alle vijf de presidenten zullen deelnemen aan de openingsdienst. Dr U Ba Hymin van Rangoon, Burma, van de Burma Baptistische Conventie, zal de openingspreek houden. Dr Baeta zal de dankdienst leiden.

De zondagmiddagzitting zal een historische zitting worden. Dan zal aan de afgevaardigden gevraagd worden de plannen voor de samensmelting van de Raad met de Internationale Zendingsraad goed te keuren. De meerderheid van de ledenraden van de Internationale Zendingsraad heeft ze al goedgekeurd.

Deze samensmelting zal het samengaan in een organisatie bezegelen van twee lichamen die het zoeken van Christus en van eenheid in de twintigste eeuw hebben gesymboliseerd. De Intern. Zendingsraad werd in 1921 opgericht als een gevolg van plannen, die stammen van de Edinburgh Conferentie in 1910. De Wereldraad van Kerken werd in 1948 formeel opgericht in Amsterdam. De twee organisaties hebben van het begin af aan „samengewerkt”.

Dr W. A. Visser 't Hooft, secretaris generaal van de Wereldraad van Kerken, spreekt over „De Roeping van de Wereldraad van Kerken” in de openingszitting zondagmiddag, 19 november. Bisschop J. E. Lesslie Newbigin, secretaris generaal van de Internationale Zendingsraad, spreekt over „De Zendingsdimensie in de Oecumenische Beweging”.

Na de toespraken zal Dr Baeta verslag uitbrengen over de gang van zaken wat betreft de samensmelting door de ledenraden en het uitvoerend comité van de Zendingsraad. Dr Franklin Clark Fry, New York, president van de Verenigde Lutherse Kerk in Amerika en voorzitter van het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken, zal verslag uitbrengen van de gunstige gang van de werkzaamheden van dit lichaam inzake de samensmelting. Deze werkzaamheden zullen door de vergadering worden goedgekeurd

wanneer zij de samensmelting aanvaardt. Er zal dan een nieuwe Commissie voor Wereld Zending en Evangelisatie aangesteld worden. Een afdeling onder deze naam binnen de structuur van de Wereldraad, met aan het hoofd Bisschop Newbigin, zal de aangelegenheid van de kerken voor de Zending midden in het werk van de Wereldraad brengen.

Een Luthers Bisschop uit Oost-Duitsland, Dr Gottfried Noth, Dresden, van de Evangelisch Lutherse Kerk van Saksen, zal de redevoering „Waar alles om draait” uitspreken op zondagavond, 19 november. Hij zal spreken over het thema van de vergadering, „Jesus Christus, het Licht der Wereld”.

Alle belangrijke zittingen van de vergadering zullen gehouden worden in Vigyan Bhavan Hall, een moderne conferentiehal, door de regering van India gebouwd om een UNESCOconferentie onder dak te brengen. Verscheidene publieke zittingen zullen gehouden worden in de tent „Shamiana”.

Het werk van de Wereldraad van Kerken en zijn voornaamste afdelingen betreft internationale zaken, oecumenische beweging (leken, jeugd, samenwerking tussen mannen en vrouwen in kerk en maatschappij), interkerkelijke hulp en dienst aan refuges, en nu ook wereldzending en evangelisatie.

Men is van plan tijdens de duur der vergadering morgen- en avondgebeden en Bijbelstudie te houden. De Bijbelstudie zal volgens een vrij ongewoon plan voor zo'n grote vergadering verlopen. De studie zal beginnen met een inleiding op de tekst van de dag door de leider met één of twee kwesties ter overpeinzing. Dan, na tien minuten van stilte en meditatie, zal men commentaar kunnen geven en vragen stellen.

Aan dit alles zullen deelnemen aartsbisschoppen en bisschoppen, plaatselijke predikers en kerkelijke ambtsbekleders, mannelijke en vrouwelijke leken, en jonge mensen. Niet alle afgevaardigden zijn beroepstheoloog. Sommigen zijn staatslieden en ontwikkelde mannen — zoals Sir Francis Ibian, de Gouverneur van Oost Nigeria; President Nathan Pusey van Harvard; en de vroegere President van de Algemene Vergadering der V.N. Charles Malik.

Zondag, 26 november, zal de kerk van India, Pakistan, Burma en Ceylon, een Anglicaanse Avondmaalsdienst houden voor alle gedoopte belijdende leden van de 175 leden-kerken van de Wereldraad. De Rt Rev. Lakdasa de Mel, Anglicaanse bisschop van Kurunagala, Ceylon, zal preken.

Een drietal opmerkingen onzerzijds hierbij. Zoals bekend zijn onze bezwaren tegen de werkzaamheden van de Wereldraad ernstig. Zo ernstig, dat wij aan deze werkzaamheden beslist niet mee willen doen. Naar onze overtuiging bevorderen deze werkzaamheden van de Wereldraad de komst van het koninkrijk van onze Here Jezus Christus niet! Het diep-

UIT DE INHOUD:

Oordeelt niet	H. A.
Nieuw Delhi	J. M.
Politieke Richtlijnen (II)	R. H. B.
Rondblik	H. S.
Tweemaal wedergeboren (I)	A. P. M.
Boekbespreking	P. A. H.
Persschouw	C. V.
Theologische Hogeschool	
Ingezonden (2 x)	
Kerknieuws	

ste motief voor deze overtuiging is gelegen in het feit, dat de Wereldraad geen zorg draagt, dat alleen die kerken lid kunnen zijn, die de boodschap van het evangelie onvervalst prediken. Wij de Wereldraad daarvoor niet zorgt, worden de overheden en de volken der aarde in verwarring gebracht betreffende de ware aard van het christendom en betreffende de inhoud van het evangelie. En daarmee worden de overheden en de volken der aarde in verwarring gebracht omtrent Jezus Christus, onze Heiland Zelf, Die wij belijden als de Opgestane en Levende, zoals de Schrift van Hem getuigt.

Een tweede opmerking betreft de voorlichting in ons land. Men kan veilig voorspellen, dat de voorlichting van ons christelijk volksdeel over New Delhi, zal worden zoals het met de voorlichting betreffende Evanston in 1954 erbij stond, dat wil zeggen: volkomen onkritisch. De christelijke pers (uitgezonderd het Ger. Gezinsblad) en de christelijke radiouitzendingen en de Spiegel enz. zullen ons christelijk volksdeel in de waan brengen (en/of laten), dat door de arbeid van de Wereldraad het koninkrijk van de Here Jezus Christus ten zeerste wordt bevorderd.

Ten laatste nog dit. Zoals uit bovenstaande persverklaring blijkt, mag verwacht worden, dat de Intern. Zendingsraad in de Wereldraad zal opgenomen worden en dus voortaan als een onderdeel van de Wereldraad zal blijven voortbestaan. Dit betekent dat die kerken, die wel met de Zendingsraad maar niet met de Wereldraad verbonden waren tot nu toe, na New Delhi, automatisch met de Wereldraad verbonden zullen zijn. De Gereformeerde Kerken (syn.) in Nederland verkeren in deze eigenaardige positie. Wij vermoeden dus dat deze kerken in deze dagen in New Delhi, lid van Wereldraad zullen worden. Het heet dat ze er slechts waarnemers naar toegezonden hebben — prof. Berkouwer en ds Van Teijlingen — en dat is ook zó, maar door de loop der dingen worden deze kerken lid. Tenzij... Door menigeen is deze gang van zaken lang tevoren voorzien en voorzeggd.

J. Meester.

1) Official press release of the World Council of Churches, 475 Riverside Drive, New York 27; October 4, 1961; cf the Chr. Beacon van 26 oct. 11.

Politieke richtlijnen

II

Alvorens nu tot een eigen bespreking van het rapport te komen, willen wij melding maken van een interessante kritiek, die reeds eerder op dit project werd geïnteresserd. In het „Geref. Gezinsblad” van 24 en 25 maart 1960 wijdde nl. dr C. Smits enkele artikelen aan het eerste concept. Hoewel in het door ons boven besproken rapport dit eerste concept wel hier en daar aanmerkelijk werd gewijzigd, blijft de kritiek van Smits waardevol. We kunnen ons er zelfs — men verbaze zich niet — vrijwel in grote trekken achter stellen. Alleen dient de opmerking te worden gemaakt, dat zowel het Gezinsblad als de auteur van deze artikelen wel wat voorbarig waren met de publicatie van hun kritiek op het eerste project. Dat was toen nog niet voor publicatie vrijgegeven, maar bestemd voor bespreking in de kiesverenigingen. Dat neemt ondertussen de waarde van deze kritiek niet weg.

Smits maakte in de eerste plaats enkele al-

gemene opmerkingen over het rapport als zodanig. Hij vroeg zich af, wat de bedoeling ervan is. Hen kon zich nl. voorstellen, dat een op Schrift en belijdenis gegronde politieke organisatie in bepaalde gevallen, als b.v. werkstaking, een concrete uitspraak doet. Maar het kon z.i. niet de bedoeling van het G.P.V. zijn zich te stellen achter een rapport van 65 bladzijden, die voor een groot deel historische beschouwingen bevatten.

In de tweede plaats maakte Smits aanmerking op de kwaliteit van het rapport. Zijn bezwaar is, dat z.i. de z.g. bouwput veel te ondiep is. De commissie heeft z.i. lang niet diep genoeg gegraven en veel te weinig gebruik gemaakt van wat bepaalde voormannen en antirevolutionaire theoretici vroeger schreven. Smits noemt hier met name Fabius. Hij vraagt zich ook af of Kuyper wel recht gedaan is. Het rapport citeert van Kuyper wel, dat onze grondwet eer antirevolutionair dan liberalistisch is, maar het verzuimt mede te delen — en Smits vestigt daar terecht de

aandacht op — dat Kuyper op dezelfde bladzijden, waarop hij dit schreef, de grondwet op bepaalde punten grondig kritiseerde.

Ook ten aanzien van de concrete voorstellen van het rapport heeft Smits kritiek. Allereerst geldt dit de voorstellen van grondwetswijziging. Smits konstateerde hier tegenspraak tussen de stelling van het rapport, dat de overheid het volk moet aanmoedigen God te dienen en de andere stelling, dat het rapport iedere Nederlander tot elke landsbediening benoembaar acht. Hoe kan men in de grondwet voorschrijven, dat de overheid God moet dienen en prediken en tegelijk ongelovigen benoembaar achten? Komt men zo toch niet op de weg van gewetensdwang?

Tenslotte verwierp deze kritikus de idee van een Hooggerechtshof, zoals dit in het eerste project werd voorgesteld. De idee, dat de rechterlijke macht de grondwettigheid der wetten moet beoordelen, hoort thuis in de staatsleer van Montesquieu en niet in de antirevolutionaire staatsleer. Smits beëindigde zijn kritiek met de volgende woorden: „daarom: dieper en breder de bouwput. Eerst — al is het maar beknopt — een gefundeerde historische beschouwing, een bijeengaren van de gedachteschat van het verleden ook: Calvijn, Fabius en zo vele anderen. En een flinke duik in het staatsrecht. En dan verder op basis van de onmetelijk rijke gedachten van de Heilige Schrift, nagesproken door de Belijdenis”, daarbij — en Smits onderstreepte de nu volgende woorden m.i. terecht — „de uiterste voorzichtigheid bij onze formuleringen”.

III

Zoals we boven reeds schreven: we sluiten ons bij de kritiek van Smits aan. Dat wil echter niet zeggen, dat we geen waardering hebben voor het vele werk, dat de commissie en met name de rapporteur heeft verricht. We zijn ook van oordeel, dat er wel een en ander uit te leren valt. Het is nuttig nog eens in het licht te stellen, waar de oorsprongen van het revolutionaire staatsrecht en met name van de leer der volkssouvereïniteit liggen. Dat de commissie ons informeert omtrent de Rechten van de Mens en van de Burger en over de doorwerking van dit staatsstuk in allerlei grondwetten en bewegingen, sinds de Franse revolutie is leerzaam. Verder hebben wij veel waardering voor de ernst en de ijver waarmee het rapport tracht te komen tot enkele grondlijnen voor een gereformeerde staatsleer.

Toch doen zich hier reeds dadelijk enkele vragen voor, die o.i. het overwegen waard zijn. In hetzelfde nummer van „Ons Politeuma”, waarin het tweede deel van het rapport werd gepubliceerd, verwijst de heer Beeftink naar punt 9 van de eerste Landelijke Contactraad van het G.P.V. Dit punt luidde:

„Wij geloven, dat in de vrijmaking der Kerk de HEERE ons de terugkeer tot het Woord en de Belijdenis heeft geschonken, om ook in het staatkundige leven van ons volk met Zijn Woord en de Belijdenis der Kerk als een eigen getuigenis uit te komen”. En verder: „Ons ook in de politiek gebonden wetend aan onze ganse belijdenis („De Drie Formulieren van Enigheid”), daar wij ons bij onze openbare belijdenis des geloofs voor heel ons leven aan de belijdenis der Kerk verbonden hebben, willen wij, alleen op die grondslag staande, als Evangelie-belijders het Woord Gods uitdragen in het midden van ons volksleven”.

De laatste tijd staan de papieren van het G.P.V. uit die allereerste tijd nogal hoog in koers. Wij zijn die eerste tijd ook bepaald niet vergeten. En we menen, dat dit punt 9 duidelijk vertolkt, wat toen bij velen leefde: Wij moeten af van allerlei beginselprogramma's naast Schrift en belijdenis in de politiek. In de belijdenis hebben we een korte en duidelijke samenvatting van de Schriftinhoud. En voorts hebben we vanuit Schrift en confessie in concrete politieke vraagstukken en kwesties het getuigenis van het Evangelie te laten horen. De rapporteur van de boven besproken politieke richtlijnen heeft onlangs in „Ons Politeuma” een poging gedaan de historie van het G.P.V. te beschrijven. Hij had nogal bezwaar tegen die eerste tijd en tegen Den Boeft, die zich ook op het standpunt stelde, dat wij niet teveel moeten vastleggen, als ik Verbrugh tenminste goed heb begrepen. Toch vraag ik mij af, of de huidige leiding van het G.P.V. — met alle lof, die het

aan „Amersfoort” en die eerste tijd toe-zwaait — juist op dit punt niet van de inzet van het G.P.V. afwijkt.

We hebben nu dan „Politieke Richtlijnen”, 99 bladzijden kleine druk. Wat moet het Verbond hier nu mee aan? Zich er achter plaatsen? Ook achter de vele kolommen historische beschouwingen? Ook achter de grondwetswijziging en het koninklijk toetsingsrecht van de wet? De Verbondsraad spreekt in „Ons Politeuma”, blz. 96, de hoop uit, dat deze richtlijnen aan het verkiezingswerk ten goede zullen komen. Hoe? Dat zijn zo enkele vragen, die hier allereerst in formele zin rijzen. We vragen ons zelfs af of de gewone leden van het G.P.V. ooit de moeite zullen nemen dit alles door te worstelen. Ook die brede vertogen in het historisch deel en al die wijldopige beschouwingen, die aan het principiële deel zijn vastgeknoopt, het is allemaal maar moeilijk leesbaar. Nogmaals, we schrijven dit niet om maar iets af te doen aan de ijver en ernst, waarmee hier gewerkt is. Maar zal het met dit hele stuk niet gaan als met allerlei stukken op kerkelijk gebied, herderlijke schrijvens, getuigenissen en Open Brieven van synoden, die ook kolommen vol soms in beslag nemen en tenslotte in de archieven en papiermanden belanden?

In de tweede plaats: we delen het bezwaar van Smits, dat het rapport — ondanks allerlei historische exposees — zo sterk on-historisch is opgezet. Die historische exposees handelen over van alles en nog wat, de hele volks- en staatsgeschiedenis van Europa wordt overhoop gehaald: vanaf het westromeinse rijk tot aan de Franse revolutie, de Islam, Servet, van alles en nog wat wordt besproken, maar wat we nodig hadden was in de eerste plaats een inventarisatie van wat op het punt van het antirevolutionaire staatsrecht voorhanden is. En daarvan vinden we vrijwel niets. Het lijkt wel alsof met het werk van de commissie opeens de zon op dit gebied is opgegaan. Kuyper wordt een enkele keer te hooi en te gras genoemd, over Colijn, Groen(!), Fabius, Diepenhorst, vrijwel niets, evenmin over Calvijn, Lohman, Hoedemaker enz. Slechts hier en daar een losse opmerking, maar nergens een poging te komen tot een kritische inventarisatie.

In de derde plaats, en dat weegt ons nog zwaarder: ook de Schrift zélf en de confessie komen nauwelijks aan het woord. Wat de Schrift betreft: alles is gezet op de ene kaart van de paradijsopdracht, Gen. 1 : 27, 28 en Gen. 2 : 15. Rom. 13 komt een keer terloops ter sprake, en hier en daar een tekst. En wat de confessie betreft: artikel 36 N.G.B. wordt eveneens terloops genoemd in een o.i. nog foute exegese. Maar een grondige studie van de Schrift met verantwoorde exegese is nauwelijks in het rapport te vinden.

In de vierde plaats: de door het rapport geboden principiële beschouwing over de positie van de overheid is weinig overtuigend, aanvechtbaar en draagt duidelijk sporen van improvisatie.

Daarbij legt de commissie een wel zeer bijzonder accent op de z.g. cultuuropdracht aan Adam als verstrekt aan hem als overheid, als hoofd van de openbare samenleving. Het rapport houdt hier niet voldoende uiteen het algemeen menselijk ambt van profeet, priester en koning en het ambt van overheid. Daardoor loopt de redenering ook vast. Adam ontving van God als profeet, priester en koning de opdracht heerschappij te voeren over de aarde (Gen. 1 : 27/28) en de hof te bouwen en te bewaren (Gen. 2 : 15). Deze opdracht was voor Adam religieus van aard. Ze werd gegeven in samenhang met heel het verbondsverkeer tussen God en mens. Daarom kan deze paradijsopdracht ook niet losgemaakt worden van latere openbaringen van de wet des Heren. Daarin heeft het rapport wel gelijk. Adam kon het paradijsgebod alleen vervullen in liefde tot God en tot de naaste. En na de val is de vervulling van dit gebod voor de mens alleen mogelijk in en door Christus.

Maar nu het ambt van overheid: dit is geen algemeen menselijk ambt, maar een door de Here God verordend tijdelijk ambt met het oog op de bewaring van de menselijke samenleving voor chaos en uiteenvallen en opdat aldus de kerk vergaderd kan worden tot op de wederkomst van Jezus Christus. Het rapport betreft nu echter heel de heilsopenbaring na de val in en door Christus van wet en evangelie op het ambt van de overheid. De paradijsopdracht, zegt het rapport terecht, is

na de val alleen in en door Christus te vervullen. Maar omdat het rapport in die paradijsopdracht tegelijk het overheidsambt verankerd ziet, wordt dit ook in die heilsopenbaring betrokken. Maar hoe dan met heidense overheden? Hoe met overheden, die Christus niet belijden en ongelovig zijn? Het rapport loopt hier vast. Het voelt wel, dat het er niet uitkomt en het tracht deze vraag af te doen met te zeggen: God heeft bekend gemaakt, wat zijn wil is en: nabij u is het Woord. Maar dit zijn woorden Gods, die Hij tot Israël, tot het kerkvolk spreekt. In de kerk, in de kring van Gods verbond heeft God zijn verbondswet bekend gemaakt (Micha 6 : 8 en Deut. 30 : 11 : 4). Het rapport verwijst nog naar Lucas 16 : 29, waar tot de rijke man gezegd wordt, dat zijn broers op aarde Mozes en de profeten hebben. Maar dit geldt ook weer van het verbondsvolk. Dát heeft de wet en de profeten. Maar dit mag men zo maar niet overbrengen op de overheden om te zeggen: zij hebben de wet en de profeten.

Hier wreekt zich ook de sterk rationalistische lijn die door het rapport loopt. Alsof het alleen een kwestie van kennis, van wéten is. Het rapport legt daarop sterk de nadruk. De overheden kunnen het wéten, zij hebben de wet en de profeten. Men zou nog kunnen zeggen: dit geldt tot op zekere hoogte in een christelijke natie. Maar is het alleen een kwestie van wéten? Het rapport meent, dat indien in de grondwet maar bijgeschreven wordt, dat de overheden God hebben te eren en de natie daartoe oproepen, we ons doel hebben bereikt. Is hier echter geen **bekering** noodzakelijk? Een christelijke overheid hangt niet in de lucht. Het blijft de betekenis van Hoedemaker, dat hij op deze facet van de zaak voortdurend gewezen heeft. Het doen van Gods wet is niet maar een kwestie van „wéten”, maar een geestelijke zaak. Daar komt de Heilige Geest en wedergeboorte aan te pas. Hoe wil men een overheid en een volk, dat in brede massa's de dienst des Heren de rug toekeerde, zo maar binden aan Gods geboden?

Het rapport beseft zelf wel, dat het door het ambt van overheid op de lijn van de heilsopenbaring te plaatsen, vast loopt. Daarom beperkt het het Woord Gods voor de overheid toch eigenlijk sterk tot de paradijsopdracht als zodanig, en dan losgemaakt uit de gang van de heilsopenbaring. Daarom moet het ook zeggen, dat de tien geboden betekenis voor de overheid hebben, maar losgemaakt van de inleiding der wet! Alsof de Schrift gebroken kan worden! Alsof de wet kan worden losgemaakt van het Evangelie! En hoe dan met heidense overheden, die de Schrift nimmer hebben gehad? Er zijn vele goede heidense overheden geweest, die hun overheidsambt bediend hebben zonder het licht van de heilsopenbaring. Men kan daarover bij A. Janse in zijn werkje „De verhouding van de christelijke politiek tot de wereldse”, 1933, goede dingen lezen, zie blz. 4 vlg. Dr W. Drees was een voortreffelijk magistraat, al stonden wij principiële vierkant tegenover hem. Maar hij bediende zijn overheidsambt beslist niet uit Christus.

Het rapport is hier verwarrend, dat hangt ook samen met de gevolgde werkwijze. In het eerste concept was de opzet nog veel sterker om het overheidsambt op te bouwen vanuit de paradijsopdracht en die na de val zonder meer te laten doorlopen voor de overheid. Het rapport betoogde toen, dat ook de „niet-gelovige mens” diep in zijn hart nog voldoende gezond verstand bezat „om te kunnen weten wie God is en wat de Wet der zeden van hem eist” (blz. 33). Blijkbaar is deze „natuurlijke theologie” vanuit de kiesverenigingen gecritiseerd en zijn er daarom uitvoerige passages in de richtlijnen gekomen, dat de paradijsopdracht na de val alleen te vervullen is door Christus. Maar daarmee is het probleem niet opgelost. En bovendien: die oorspronkelijke tendens, dat dit paradijsgebod eigenlijk nog „als universele wet” door alle mensen gekend kan worden, treedt nog telkens aain het licht. Zo is een heel zwak punt in het rapport de passage, waar gezegd wordt, dat de mens wat God in zijn universele wet zegt „eigenlijk al had kunnen weten en twijfel niet mogelijk is”, blz. 40. Wat moet ik hier aan met D.L. III, IV, 4, waar we belijden, dat de gevallen mens het licht der natuur in burgerlijke en natuurlijke zaken niet recht gebruikt, maar in ongerechtigheid ten onder houdt?

We raken hier een punt, dat Smits in zijn kritiek ook reeds aanroerde. De commissie wil

enerzijds, dat iedere nederlander benoembaar moet zijn bij de wet en houdt met recht krachtig vol, dat er vrijheid van godsdienstig belijden moet zijn. Maar aan de andere kant moet in de grondwet worden bijgeschreven, dat de overheid Gods Woord en wet moet uitvoeren. Ze kan uit deze moeilijkheid alleen uitkomen door de wet Gods op burgerlijk terrein te herleiden tot „fatsoensnormen” en de tien geboden te ontdoen van hun inleiding, waardoor ze in feite moraalvoorschriften worden. Eigenlijk komt het rapport zo in grote trekken tot dezelfde oplossing als Abraham Kuyper in zijn gemene-gratie-theorie, alleen onder andere termen. De overheid, aldus Kuyper in ruwe trekken, is een instelling op het gebied van de gemene gratie en bedient haar ambt bij dat licht. Maar de christelijke overheden vervullen hun taak bij het licht van de bijzondere openbaring en door de kracht van Gods wederbarende genade. Het rapport: de niet-christelijke overheden hanteren de wet Gods op burgerlijk terrein als fatsoensnormen (wat zijn dat eigenlijk voor normen?), de christelijke overheden doen het geestelijk. De termen zijn veranderd, de problematiek is gebleven.

Het rapport is ook improvisatorisch, vooral in het gebruik van termen. De overheid heet hier „hoofd van de openbare samenleving”. Er is vanuit de kiesverenigingen blijkbaar nogal wat kritiek op deze term gekomen. De rapporteur verdedigt hem met een eigenaardig beroep op enkele teksten, waar de Schrift van hoofdlieden spreekt. Maar dat beroep heeft hier natuurlijk geen enkele bewijskracht. Is de overheid het hoofd van de openbare samenleving? De rapporteur hecht m.i. zo aan deze term, omdat hij de overheid leiding aan de samenleving wil laten geven. De niet-dwangmatige leiding aan de samenleving gaat door, ook na de val. Me dunkt: we moeten wat voorzichtig zijn met dat „leiding geven” van de overheid aan de samenleving. De overheid heeft te regeren, dát is haar taak. Improvisatorisch is ook de in het rapport breed uitgewerkte onderscheiding tussen het uitvoeren van het Woord Gods (dat doet de overheid) en het boodschappen van het Woord Gods (dat doet de Kerk). Zulke onderscheidingen houden niet langer stand dan het rapport, waarin ze staan, op die wijze kunnen er nog wel heel wat meer distincties worden gemaakt.

Al met al: wij houden het op het punt van de verhouding van de overheid tot het Woord en de wet Gods nog altijd met het nuchtere woord van A. Zijlstra, die in zijn „Tenzij” schrijft inzake de handhaving van de wet Gods door de overheid: „daartoe is geen overheid in staat, en die taak is haar ook niet opgedragen. Zij heeft haar eigen wetten en politieën te handhaven, en deze mogen niet strijden met de wet Gods”.¹⁾ En wat de kwestie van de instelling van de overheid reeds in het paradijs betreft, hier valt over te spreken, al lijkt ons het enkele citaat van K. Schilder, dat de commissie hiervoor aanvoert, niet bedoeld om daar nu een hele principiële staatsrechtelijke constructie op te bouwen. Wie over de overheid als paradijsinstelling spreekt, wandelt al heel spoedig op de grens der speculatie, hoe het gegaan zou zijn, indien de mens niet gevallen was enz.

O.i. bieden Romeinen 13 en artikel 36 N.G.B. vaster uitgangspunten. De overheid is dienaar van Gods, diaken van God, ons ten goede, Rom. 13 : 4 en in het dragen van het zwaard is zij evenzeer dienaar van God als wreekster voor hem, die kwaad bedrijft, Rom. 13 : 4. En artikel 36 zegt, zonder enige speculatie, dat onze goede God, uit oorzaak der verdorvenheid van het menselijk geslacht, koningen, prinses en overheden verordend heeft....

Er staan in het rapport soms vreemde dingen. Vreemd vind ik b.v., dat de overheid opeens als taak ontvangt de wederkomst van Christus te prediken. Ik geloof daar niets van. Waar staat dat in de Schrift? Moet een burgemeester of een minister-president als overheid daarover spreken? Ze hebben hun overheidswerk te doen, deze verkondiging is een zaak van de kerk. Ook wat het rapport schrijft over „anti-christen”, die in onze samenleving rondlopen, kan ik maar moeilijk volgen. De Schrift roept ons op tegen anti-christen te strijden. Maar dat zijn daar geen verborgen personen die achter de schermen anti-christelijke politiek bedrijven en die voor ons niet te onderkennen zouden zijn. Ze worden juist aangewezen: dit is de anti-christ,

die den vader en den zoon loochent, 1 Joh. 2 : 22. Iedere geest, die Jezus niet belijdt, is niet uit God. En dit is de geest van de anti-christ, waarvan gij gehoord hebt, dat hij komen zal, en hij is nu reeds in de wereld, 1 Joh. 4 : 3. Want er zijn vele misleiders uitgegaan in de wereld, die de komst van Jezus Christus in het vlees niet belijden. Dit is de misleider en de antichrist, 2 Joh. 7. We vinden, wat het rapport hierover schrijft, maar een vreemde fantasie. De Schrift waarschuwt ons hier niet tegen onzichtbare lieden in het politieke en economische leven, maar tegen duidelijk getekende loochenaars van de vleeswording van het Woord.

In de vijfde plaats: het rapport bepleit concrete politieke doeleinden. Allereerst wil het grondwetwijziging, en dat vanwege kritiek op de grondwet van 1848. Wij delen die kritiek voor een groot deel. Toch vragen wij ons af of het rapport van deze grondwet niet een al te somber beeld geeft. Kuyper, die ook kritiek op de grondwet van 1848 had, wilde haar toch wel aanvaarden en op concrete punten naar wijziging streven. Een van de voornaamste punten was daarbij de vrijheid van onderwijs, die inmiddels verkregen werd. Groen had eveneens ernstige bezwaren, hoewel hij de goede kant van deze grondwet evenmin over het hoofd zag. Hij schreef in 1853 in „De Nederlander”: „Ook komt de Nederlandse grondwet in de hoofdlijnen overeen met hetgeen de voortreffelijkste onzer staatslieden, lang vóór 1795 en niet in den geest der Revolutie, bij den wensch naar hervorming van het gemeenebest hebben bedoeld. Wanneer men aldus in het oog houdt, dat niet de natuur van de grondwet revolutionair is, maar dat de grondwet door de revolutionaire begrippen gedenatureerd wordt, zal men inzien dat wie antirevolutionair blijft niet anti-constitutioneel wordt”.²⁾ Wie grondwetwijziging voorstaat, moet goed weten wat hij wil. Elke improvisatie is hier verwerpelijk.

Bovendien: is een grondwet nog wel zo belangrijk? Naarmate een grondwet ouder wordt verliest hij aan betekenis. Was het juist geen kenmerk van de franse revolutietijd, dat overdreven betekenis aan grondwetten werd gehecht? In 1813/1815 was voor ons land een grondwet zeker van belang, na alles wat sinds 1795 geschied was. Maar m.i. terecht merkt Donner in de Christelijke Encyclopedie op, dat bij ons de staatsorde niet meer uitsluitend uit de grondwet valt af te lezen. Er dient ook gelet te worden op het complex van wetten, gebruiken en rechtsopvattingen, dat er om heen gegroeid is en erin verweven. Evenals in Engeland is ten onzent bij het ouder worden van de staat een voor een deel ongeschreven constitutie ontstaan. Bovendien: voor een grondwetwijziging is twee derde van het aantal stemmen van de Staten-generaal nodig. Is die ooit voor het door het rapport gewilde bereikbaar? We moeten onze mensen niet voor utopieën warm maken.

In de zesde plaats: wij verwerpen met Smits de idee van een hooggerechtshof ter toetsing van de wetten aan de grondwet. Het rapport wil dit nu eventueel laten geschieden door de Koning met een door hem benoemde raad van bijstand. Dat lijkt me een zeer verwerpelijke zaak. We krijgen dan een soort koinklijke achterraad, die een enorme macht krijgt n.l. om door de Staten-generaal aangenomen wetten achteraf te verwerpen. We voelen voor geen enkele dictatuur, ook niet voor die van Oranje. C. Smeenk in zijn grote boek over de grondwet velt over deze zaak een nuchter en praktisch oordeel. Hij zegt, dat de praktijk in de Verenigde Staten niet aanlokt om ze ook ten onzent te volgen. De praktijk in ons land, aldus Smeenk, „geeft geen reden tot klacht”.³⁾ Men mag hier, zo is zijn oordeel, vertrouwen op het verantwoordelijkheidsbesef van degenen, die tot wetgevende arbeid worden geroepen.

Tenslotte willen we nog een opmerking van algemene strekking maken. In het rapport kan worden gewaardeerd de ernst, waarmee getracht wordt te komen tot een christelijke-reformatorische staatsleer. Wij vorderen echter niet door in plaats van Kuypers systeem een ander systeem te plaatsen. Dat was ook niet de inzet van het G.P.V. destijds. Juist de terugkeer tot Schrift en belijdenis in de politiek maakte het mogelijk te komen tot een nieuwe opzet vanuit het Evangelie in de wereld van heden. Wie het rapport leest, kan er wel uit opmaken, waar de knelpunten voor een christelijk staatkundig denken in deze tijd

liggen. Zo is het rapport modern in het uitgaan van de vrijheid van belijden en de benoembaarheid van iedere nederlander in iedere staatsbetrekking. Het moet maar eens gezegd worden: daarin denken wij anders dan Calvijn en de oude gereformeerden in de Republiek. Dat geldt ook van het punt van scheiding van kerk en staat.⁴⁾ M.i. hebben Groen en Kuyper nog veelszins zich niet los kunnen maken van de situatie in de Republiek. In de negentiende eeuw werkte die situatie nog sterk na. Daarom is een historisch-kritische inventarisatie van wat de oudere antirevolutionairen gedacht hebben nog altijd dringend nodig. We hebben in deze twintigste eeuw een andere situatie. We leven zelfs m.i. in een geheel andere staat en maatschappij dan Groen en Kuyper. Sinds hun strijd voltrok zich de emancipatie der katholieken. Van ons volk is 40% katholiek. Wij kunnen niet doen alsof wij nog de oude staat van de Republiek kunnen restaureren. Sinds Kuypers optreden voltrok zich ook de ingrijpende verandering van de structuur van de maatschappij onder invloed van de nieuwere economische en ten dele socialistische denkbeelden. Wij komen daar niet klaar mee door allerlei tirades tegen het welvaartsstreven aan te heffen. In de huidige maatschappij en staat heeft de overheid een geheel andere positie in het economische leven dan vroeger. En tenslotte: voor een werkelijk evangelische-reformatorische politiek in ons vaderland blijft het kerkelijk vraagstuk van grote betekenis. Dat is de blijvende waarde m.i. van de strijd van Hoedemaker. Zolang de belijders van Christus in ons land kerkelijk zo verdeeld blijven als ze thans zijn, blijft het uiterst moeilijk om kerk en staat weer in een verhouding te brengen, waarbij het Woord Gods tot de overheid op verantwoorde en evangelische wijze gaat spreken. Bezinning op deze vraagstukken blijft geboden.

Het is gelukkig, dat de praktische politiek kan blijven doorgaan, ook als de theoretische bezinning te wensen over laat. We mogen respect hebben voor die mannen onder ons, die op posten in de gemeenteraad of in de provinciale staten en in de Tweede Kamer praktische christelijke politiek hebben te bedrijven. Zij zijn vaak eenzaam en moeten vaak op hun eentje ploeteren. Zij hebben voor alles nodig een geloofsgemeenschap achter zich, die elkaar niet voortdurend de pols voelt of men het wel met „Amersfoort” eens is, maar die zich ernstig bezint op de problemen, welke deze twintigste eeuw, in haar tweede helft reeds, ons als Christusbelijders naar gereformeerde confessie stelt. Voorzover dit rapport deze bezinning en oriëntering op gang kan helpen, hebben we er waardering voor.

Enschede.

R. H. Bremmer.

- 1) Tenzij, blz. 421.
- 2) Geciteerd bij C. Smeenk, **Onze Volksvrijheden**, Kampen, 1946, blz. 156.
- 3) A.w., blz. 162.
- 4) Zie hierover breed en historisch verantwoord: A. A. van Schelven, **Uit den strijd der geesten**, 1944, blz. 161—191.

Rondblik

Het is toch al niet gemakkelijk een duidelijk beeld te krijgen van de Berlijnse crisis, maar de vele commentaren hebben het nog moeilijker gemaakt. Wat te denken van de vele, elkaar tegensprekende Amerikaanse functionarissen, die hun licht al over de zaak hebben laten schijnen? Om het eenvoudigste voorbeeld maar te nemen — wat bedoelt de Amerikaanse Vice-President, als hij over de hoofden van de West-Berlijners tegen de Oost-Berlijners zegt, dat de dagen van de tyrannie zijn geteld? Een bevrijdingsoorlog en hereniging van Duitsland? Iets anders kan het haast niet betekenen. Maar sinds oktober komen uit Amerika ook andere geluiden. West-Duitsland moet zijn illusie van hereniging maar opgeven; onderhandelingen en concessies zijn de enige mogelijkheden, zo heet het. Rondreizende senatoren verkondigen dergelijke meningen in Europa, spreken de Vice-President tegen, Generaal Clay zegt in Berlijn weer iets anders, alles wordt vervolgens weer ontkend en tegengesproken en er is niemand, die aan de vooravond van Adenauers bezoek aan Kennedy meer weet, wat Amerika eigenlijk wil.

Nu de laatste weken het Amerikaanse ge-

kakel enigszins is verstomd, en de opschudding over de (mis?)stap van de West-Duitse Ambassadeur in Moskou weer is verminderd, klinkt hier en daar een aarzelende stem, die de Berlijnse affaire wat meer van een afstand bekijkt. Berlijn wordt in dat geval niet zozeer het symbool van de huidige Russische dreiging, als wel de afrekening van de verloren oorlog. En die visie is bepaald het overwegen waard.

Wie had vroeger ooit gehoord van een land, dat oorlog voert, de hele wereld uitdaagt, verslagen wordt en dan vervolgens weer tot de orde van de dag kan overgaan, alsof er niets is gebeurd. Zoiets hield ieder voor onmogelijk en ook de verslagen Duitsers zullen het in 1945 voor onmogelijk gehouden hebben. De vrede van 1919 met zijn onmenselijk zware voorwaarden lag de meeste Duitsers nog te vers in het geheugen. Een verloren oorlog, zonder vernederende vrede — onmogelijk. En toch scheen nu het onmogelijke te gebeuren. Door de wonderlijke naoorlogse rollenverwisseling, die de vrienden uit de oorlog tot vijanden maakte, werd de vijand van weleer ongehoord snel een goede vriend. Duitsland werd economisch op de been geholpen, kreeg een eigen regering, een leger, werd al spoedig een dominerende factor in Europa. Een vrede werd niet gesloten en de oude slachtoffers, als Nederland werd minzaam een fooi aangeboden, als herstelbetaling. En alsof dat niet genoeg was, kreeg Duitsland van alle kanten de verzekering, dat een hereniging van het oude vaderland beslist zou komen en natuurlijk legde het land zelf daar nog een schepje bovenop, door die hereniging te pas en te onpas uit te ba-zuinen.

In de ban van de, voor onmogelijk gehouden, wederopstanding van Duitsland, begoocheld door het „Wirtschaftswunder“, hebben talloze Duitsers de tweede Wereldoorlog afgeschreven als een betreurenswaardig incident — gelukkig voorbij — waar Duitsland weliswaar niet zonder kleerscheuren, maar dan toch mooi vanaf is gekomen.

Mooi. Te mooi, om waar te zijn. En nu ziet een enkeling, dat de afrekening nog komen moet. Dat Duitsland de zware tol van de oorlog, die het Westen niet meer vragen kon, omdat het Duitsland nodig had, ten volle aan het Oosten zal moeten betalen. Geen verenigd Duits Vaderland meer, maar een terugval naar het verdeelde Duitsland van de vorige eeuw. Niet langer het vertrouwde Duitse overwicht in Oost-Europa, maar een dreigende Russische wijsvinger tot in het hart van Duitsland. Afgerekend met de illusie, dat Oost-Pruisen ooit weer Duits worden zal, of dat de Oder-Neisse grens maar voorlopig is. Het is hard en moeilijk dit alles gelaten te accepteren, maar zullen al niet veel Duitsers rondlopen met de gedachte: de prijs voor de oorlog moet tóch nog betaald worden — hoe hadden we dat redelijkerwijs ooit anders kunnen verwachten?

Wie had dat ooit kunnen verwachten? Zeker niet de Duitsers, die de moed oprachten zich te verdiepen in de geschiedenis van de oorlog. Nee, niet de romantische frontverhalen, maar de ijskoude reportages van het Duitse „bestuur“ in de veroverde gebieden in het Oosten. En ook de Nederlander, die een boek als „Aufstieg und Niedergang des Dritten Reiches“ ter hand neemt en het gruwelijke spoor volgt, dat de Duitsers door Polen, West-Rusland en de Balkanstaten trokken en de beelden van al die gruwelen op zich laat inwerken, gaat begrijpen, dat deze oorlog niet zonder afrekening kan blijven.

Zo gezien, lijkt de Berlijnse crisis alleen een Duits probleem, maar het is ook een zaak, die het hele Westen aangaat. Ook dat Westen neemt steeds minder de krijgshaftige woorden van Vice-President Johnson in de mond. Ook hier begint de gedachte door te dringen, dat we in Berlijn misschien niet te maken hebben met een nieuw Russisch dreigement, maar met een poging definitief orde te stellen op de Europese zaken. Toch is het de vraag, of het Westen zich voldoende realiseert, dat het, net als Duitsland, een prijs te betalen krijgt. Niet voor een verloren oorlog in dit geval, maar voor anderhalve eeuw anti-Russische politiek. Of wil men — redden van eigen positie op Ruslands kosten. Ik kom tot die vraag door een buitenlands overzicht in „Trouw“ van 28 oktober j.l. Het, als altijd lezenswaardige, overzicht bespreekt een „vredesboodschap“ van Tsjechische Christe-

nen, die de Russische Berlijn-politiek verdedigen, onder andere met een beroep op de grote Duitse schuld: de „Drang nach Osten“, Osten“, en vervolgt dan:

Hoezeer wij natuurlijk allen dit aspect toestemmen, moet wel worden opgemerkt, dat dit gezegd wordt in Praag. De naam Praag heeft een politieke symboliek. Praag is de roepnaam van Hitlers eerste agressie. Praag is ook de roepnaam van Moskou's eerste poging verder naar het Westen door te stoten, de alarmkreet, die in voorjaar '48 het Westen heeft doen vluchten in het Atlantisch verbond. Terwijl hier het historisch aspect van de Drang nach Osten belicht wordt, geschiedt dit in een stad, die symbolisch is voor de Russische Drang nach Westen. En daarover geen woord, terwijl dit geen historie maar heden is.

Dit mag allemaal waar zijn, maar wat mij verbaast is, dat hier met geen woord wordt gerept van de ontzettende schuld van het Westen, juist tegenover Tsjecho-Slowakije. Hitlers agressie noemen, maar het Westelijk aandeel daarin verzwijgen, dat moet wel leiden tot een vertekening van de Russische politiek, waardoor men wel een Drang nach Westen signaleert, maar vergeet, dat het Westen het daar dan ook wel naar gemaakt heeft. Ik bedoel hier de afschuwelijke gebeurtenissen van 1938 en vooral 1939. Maar om die goed te begrijpen is het nodig enkele, tamelijk bekende momenten uit de Russische politiek naar voren te halen.

Wie een oude kaart van Rusland bekijkt uit de zeventiende eeuw, ziet het Groot-Vorstendom Moskou nog als een achterlijk, geïsoleerd gebied liggen, ver van de zeeën, ver van het Westen. Een groot Pools rijk scheidt het van Duitsland, een onmetelijk Turkije snijdt het af van de uitgang naar de Zwarte zee, Zweedse en Pruisische stukken belemmeren het bereiken van de Oostzee. Daarmee zijn meteen de richtingen gegeven,

waarin dit gehandicapte Groot-Vorstendom zich moet uitbreiden, wil het een kans hebben om te blijven bestaan. Het moet de zeeën bereiken, havens krijgen, handel drijven, zich op het Westen oriënteren. Deze expansiepolitiek verschilt in wezen niet veel van de wedloop om koloniaal bezit, die dan tussen Engeland en Frankrijk aan de gang is. Stukken van Polen, Turkije, de Oostzeeprovincies worden afgeknabbeld — het proces zet zich gestadig voort, totdat de eerste grote tegenstoot komt uit het Westen: de tocht van Napoleon.

Het spreekt vanzelf, dat die aanval, die grote delen van Rusland in een puinhoop veranderde, de Russische staatslieden aanzette maatregelen te nemen, die een herhaling onmogelijk zouden maken. En zo begint de tweede fase: het omringen van Rusland door een veiligheidsordon om een nieuwe aanval op te vangen. De Westelijke staatslieden hielpen hieraan eerst nog wel mee. In 1815 kreeg Rusland inderdaad zijn bufferstaat Polen en Finland om zijn rechterflank te beveiligen, maar daarmee was de Westelijke welwillendheid dan ook uitgeput. De dierbaarste Russische wens, een uitgang naar de Middellandse zee, werd niet ingewilligd. Turkije, nota bene, het Mohammedaanse Turkije, dat al eeuwen een dodelijk gevaar voor Europa had gevormd, dat op de Balkan Christelijke volken, als de Grieken en Bulgaren tyranniseerde en uitmoordde, Turkije bleef bestaan als wachtpost tegen de Russische „bondgenoot“.

Deze politiek, die vooral werd geïnspireerd door de Engelse vrees, hun beheersing van de Middellandse zee te verspelen, vervulde de Russen uiteraard met groot wantrouwen en dat werd er niet beter op, toen de verdere geschiedenis van de negentiende eeuw steeds duidelijker dit patroon ging vertonen: redden van eigen positie desnoods ten koste van Rusland.

Daarover en over de gebeurtenissen van 1938 en 1939 hopenlijk een volgende keer.

20 november

H. Smit.

Tweemaal wedergeboren

I

In de nadagen van de Oudheid is het merkwaardige boek „De Gedaanteverwisselingen“ verschenen. De schrijver staat bekend als Apuleius, een advocaat uit het Noorden van Afrika. Uit levensbeschrijvingen van Augustinus weet U wel, dat die streek toen Romeins was. Ook, dat de Antieke Cultuur daar vereerd en met grote geestdrift beoefend werd.

In die wereld der „stervende“ Oudheid heerste een allegaartje aan geestelijke invloeden. De hogere kringen leefden in uiterlijk vasthouden aan de oude praktijken der religie. Zoals moderne liberale mensen nog steeds lid van een kerk kunnen zijn. Uit familietraditie. En ook vindt men een kerkelijke plechtigheid op hoogtijdagen wel indrukwekkend. Trouwens waarom zou men met de kerk breken? Ze doet geen kwaad, en met de kerk als achtergrond heeft de familie zijn glorieus verleden gehad. Dus houdt men de traditie in ere.

Deze zelfde houding vond men in de Oudheid. Zelfs sterker nog: de staat was onder de oude religie machtig geworden. Was het daarom niet verstandig die oude dienst in stand te houden? Wie kan weten, wat hier oorzaak en wat gevolg was? Zo bleef men voortgaan in het aloude levenspatroon: dege-lijk, deftig, vooral traditioneel.

Het Romeinse gebied echter was één groot emigrantenvergaarbekken. Of liever nog: een opvanggebied voor „displaced persons“. Miljoenen mensen waren her en der getransporteerd als slaven of soldaten. Deze uit de eigen omgeving weggehaalde mensen hebben steeds meer hun stempel op de toenmalige maatschappij gedrukt. Soldaten, die bij Wijntje en Trijntje hun vertier zochten, slaven, die elk pleziertje meepikten. Allemaal mensen met weinig uitzicht voor dit tijdelijk leven. Die echter geen slachtoffer hadden kunnen worden van de Hellenistische nieuwlichterij. Die daardoor nog wel besef hadden, dat er méér was, dan het bestaan vóór de dood. Van materialisme en dergelijke opvattingen hadden ze niet gehoord. Zij geloofden ook vast aan het

bestaan van bovenzinnelijke machten. En dat in bonte verscheidenheid. Van animisme, dat in de concrete dingen een geheimzinnige inwonende godheid onderstelt, tot een syncretistisch soort monoïsme toe.

De belangrijkste vormen van dat laatste zijn de verering van de lichtgod Mithras — een mannen-religie, een soort Vrijmetse-larij — en de dienst van de Egyptische godin Isis.

Het fascinerende van deze bewegingen voor de arme, verlaten mens van toen was, dat ze redding, heil beloofden. Zo al niet voor dit leven, zoals men van de staatsgodsdienst verwachtte, dan toch uiteindelijk na de dood.

En zonder redder was dat bestaan daar in de onderwereld nog meer te vrezen, dan de ellende op het ondermaanse.

Daardoor had alle mogelijke verlossings-leer gereede ingang. En we kunnen ons voorstellen, welk een betovering ze inhielden voor de mensen, wanneer we denken aan de invloed van de voorspiegelingen van de aardse heilstaat op de „diesseitig“ ingestelde massamensen van nu. Die zijn religie op het aardse leven richt. Die de angst voor het hierna-maals heeft weggeredeneerd, en het leven vult met de vreugde van voetbal met toto, vrije tijd en televisie.

De massamensen in de oudheid had hier echt niet veel te verwachten, die zocht het daarom verder.

Dat bewijst ook het boek van Apuleius.

Hij is een serieus vereerder van de godin Isis. Het slothoofdstuk geeft de strekking van het werk, en is tot haar eer en verheerlijking geschreven.

Maar het verdere boek staat daar haast radicaal tegenover!

Dat kan bij pseudoreligie.

Als de moderne vermaaksindustrie het eens probeert met de religieuze kant van het publiek, dan draait er ook een film over Exodus, die door de critiek wordt gekarakteriseerd met „Sexodus“. Pseudoreligie heeft er lang niet altijd behoefte aan om extreem en onreligieus plezier uit te bannen. Dat heeft immers zo'n grote plaats in elk mensenhart. Waarom dan ook deze weg tot bevrediging

niet gehandhaafd, als er maar een vlondertje is, dat overvoert naar het hogere terrein?

Het boek heeft de titel: „De Gedaanteverwisselingen”. En het vertelt smeug de avonturen van een zekere mijnheer Lucius. Die, jong en nieuwsgierig, een reis gaat maken naar het heksen-land Thracië. Reis en avonturen worden ons in de nogal gekunstelde taal van die tijd beschreven. Een gekunsteldheid, die we op zijn tijd in elke literatuur vinden. Lees bij ons bijvoorbeeld Van Genderen Stort. Die kennelijk zijn Oosters ontchechtingsgeloof door zijn pretieuze stijl tot uitdrukking wil brengen. Apuleius echter dist ons een inhoud op, die vaak volkomen strijdt met het stijlgewaad. Daarin vinden we een der fouten der antieke rhetorica. Die het taal- en stijlgevoel zo gescherpt had, dat niemand meer enige waarde kon toekennen aan een geschrift, dat niet de meesterhand van de taalbeheersers verried. Vele beschaafde mensen hebben er grote moeite mee gehad om de Bijbel te aanvaarden. Die was immers maar gewoon in huis-, tuin- en keukentaal geschreven. Kon niets bijzonders wezen!

Mijnheer Lucius nu is het bij het heksen slecht vergaan. Eerst ging alles nogal vlot. Na een boeiende reis, met veel grappige avonturen en ook zijn tragische voorvallen, kon hij een gezellige los-vaste verkering aanknopen met een slavinnetje. Dat beloofde hem in contact te brengen met de toverkollerij. Heksen is echter een serieuze bezigheid. Daar moeten de gedachten goed bij zijn. Heel geen werk voor een verliefd stelletje dus! Geen wonder dan ook, dat het resultaat op een bittere ontgoocheling uitliep. Het doel der beheksing op Lucius uitgevoerd, was, dat hij vleugels krijgen zou en daarmee ongedachte mogelijkheden voor een tijd. Maar helaas, het luchthartje streek zelf uit de verkeerde pot, en in plaats van luchtreiziger wordt mijnheer Lucius een langoor. Vreselijke schrik.

Nog vreselijker, omdat de gelegenheid tot herstel ontbrak; want op het zelfde ogenblik doet een roversbende een overval. De gelieven worden gescheiden en Lucius is tot pakkezel gedegradeerd. Met behoud echter onder zijn ezelsuiterlijk van zijn mensen-verstand en mensen-gevoel. Ook daardoor heeft hij het niet best. Want als mens-ezel maakt hij het gehele repertoire van de schelmenroman mee. Lief en leed, idylle en ramp, een bonte reeks van avonturen is zijn deel. Het wordt ons door de gereformeerde Lucius zelf verteld. En nu is U de titel van het boek meteen duidelijk. Lucius ondergaat tweërlei gedaantewisseling. En die tweede verandering beleeft hij door ingrijpen van Isis. Die verandering, waardoor hij „in zekere zin” tot mens wordt wedergeboren.

Ik heb reeds verteld, dat Isis een Egyptische godin was. Echtgenote van Osiris, moeder van Horus. Als haar man verscheurd is, zoekt zij de beetjes en brokjes weer bijeen en wekt hem tot nieuw leven. Zo is ze een typische godin van het plantenleven, dat immers steeds weer uit de schijnbare dood opbloeit. Door haar rol bij dit opwekken tot leven is ze natuurlijk een veel belangrijker figuur, dan haar gemaal, Horus, haar zoon blijft de goddelijke baby, door moeder op de arm gedragen en vertroeteld. Zo is Isis ook de vertroostende Moedergodin. Die vooral ook door eenzame mannen in hun harde bestaan werd vereerd, door de zeelui, als Stella Maris, de Sterre der Zee. Als U deze zomer aan het strand bent geweest, heeft U stellig wel een scheepje gezien van deze naam.

In de ontwikkeling der Egyptische religie ziet men, dat de pure magie toch ook plaats gaat geven aan meer morele opvattingen. En daarmee veranderde het karakter der goden ook iets. De band met hen werd persoonlijker. Zo heeft ook Isis, die programmatig haar gemaal uit de dood placht te redden, voor haar vereerders meer en meer het karakter van Verlosseres aangenomen. Het enige aspect dat de ontworpen mens van de late Oudheid in zijn goden op hoge prijs stelde. Hoe machtiger de god, des te beter uitredder. Daarom werden alle godenfiguren zo veel als mogelijk was, in één gestalte samengeperst. Welk een krachtadige hulp kon men zo verwachten!

Het is met onze Lucius van kwaad tot erger gegaan: morgen staat hem de grootste beproeving van zijn mens-ezelsbestaan te wachten. In de nacht echter openbaart Isis zich in de gedaante van de volle maan, die uit zee oprijst — dus de Sterre der Zee. Eerbiedig steekt hij zijn ezelskop zevenmaal

in zee om zich te reinigen en bidt: Koningin des hemels — of U nu Ceres, de moeder van de veldvruchten zijt, of de hemelse Venus, of Diana, of Hecate (dat is de heksengodin, die macht heeft over de gruwelijke monsters van de onderwereld)... kom gij mij in mijn uiterste ellende te hulp. „Geef mij aan mijn Lucius terug”. Dat is een voorbeeldje van Apuleius' gekunstelde manier van spreken. Want hij bedoelt eenvoudig: maak me weer tot Lucius!

Het gebed is veel woordenrijker, dan ik het hier weergeef. Het meerdere doet er nu niet toe. Het is voorlopig genoeg, dat onze aandacht getrokken wordt door het of... of.

In zijn vorm sluit het gebed van Lucius geheel aan bij de van ouds gebruikte bezweringsgebeden. Dat zijn gebeden, waarmee de bezweerder een bepaalde god door juiste, dwingende formulering tot hulpbetoon tracht te bewegen. Of eigenlijk sterker nog: tracht te dwingen. Met de juiste formulering stak het even nauw als voor de rechtbank. Daar kan men ook een proces verliezen door een onjuist woord. Zo'n ramp wordt ook nu voor het gerecht nog vermeden door het veelvuldig gebruik van: subsidiair. Dat betekent: of Zo nam het bezweringsgebed geen enkel risico, dat de begeerde god zich door verkeerde aanspraak aan de hulpverlening zou kunnen onttrekken.

Het gebed van Lucius heeft nog geheel die oude vorm. Maar de religieuze opvatting achter dit gebed is toch wel een andere. Ni. deze, dat het per slot allemaal namen zijn voor één enkele godheid. Lucius noemt verschillende namen, niet om de bedoelde god vooral niet te missen, maar om de machtsvolkomenheid van zijn godin in woorden uit te drukken. Daarom komen alle machtige godinnen uit het volksgeloof, die in de hemel, op de aarde en in de onderwereld hun macht oefenen, in zijn aanspraak voor. Daarmee wordt Isis tot de almachtige.

Een tweede ding, dat ons in dit heidens gebed opvalt, is, dat het geen enkele pleitgrond aanvoert. Bij andere gebeden in de literatuur der Oudheid vinden we zulk pleiten wel. Reeds de oudste dichter, Homerus, laat zijn bidders zeggen: als ik ooit — en dat betekent: omdat ik toch immers — als ik ooit een tempel voor U heb gebouwd of een groot offer heb gebracht... Daar bidt men nog vanuit het standpunt „do ut des”, ik geef, opdat gij geeft. Daar is het gebed eigenlijk roep om een tegenprestatie.

Bij Lucius vinden we noch bezwering, noch koophandel. We hebben hier ongetwijfeld te maken met een verdieping van het heidens geloof. De bidder sméékt alleen nog maar; voert van zijn kant niets aan.

Opdat U nu niet in de verleiding komt om hier een soort vóór-christelijk echt gelovig bidden te zien, vertaal ik hier de slotfrase van het gebed: „En als een ander, mij vijandige goddelijke macht mij met onverbidde lijke hardheid benart, laat me dan mogen sterven, als ik toch niet léven mag”.

Een vijandige goddelijke macht, willekeur in haar antipathie!

Van schuldbesef is hier geen sprake. Een vijandige macht ook, waartegenover de aangebeden godin blijkbaar vrijwel machteloos is. Hiermee zijn we wel echt middenin het heidendom. In de grond is dit een smeekbede op grond van de overweging: baat het niet, het schaadt ook niet!

(Slot volgt)

A. P. Muys.

BOEKBESPREKING

Uitg. Het Spectrum N.V. - De Meern.
Guy Palmade - Karakterologie.

Reeds verschillende malen zijn in deze rubriek, door K. J. P. en P. A. H. recensies geleverd over boekjes uit de serie MENS EN MEDEMENS, aspecten der sociale werkelijkheid, uitgeverij Het Spectrum N.V. te De Meern, Utrecht. Over het algemeen is deze serie — grotendeels verzorgd door r.k. intellectuelen — van een uitstekende kwaliteit en daardoor alleszins lezenswaardig. Naarmate de serie groeit ziet echter o.i. de uitgever zich genoodzaakt ook wat „vulsel” te gebruiken, een lot dat zo dikwijls diegenen treft die streven naar volledigheid op een uitgestrekt gebied.

We willen niets kwaads zeggen van Guy Palmade's KARAKTEROLOGIE, dat als 28ste

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Den Haag
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Amsterdam
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging Opbouw:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling
door storting op giroreken. 233117 t.n.v.
Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”

Abonnementsprijs: f 5.— p. halfj. - f 10.—
p. j. Studenten abonnement f 6.— per jaar.
Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25
per halfjaar - f 12.50 per jaar.

deeltje van deze serie in het afgelopen voorjaar verscheen. Alleen ware op te merken, dat vertaling van dit werkje iets overbodigs heeft. We hebben in Nederland een vrij groot aantal publicaties op karakterkundig gebied, zowel van nederlandse auteurs als in de vorm van goede vertalingen van standaardwerken. Dit boekje somt ze trouwens op in een uitvoerige literatuurlijst. De verdienste en waarde van Palmade's werkstuk is gelegen in het refererend karakter. Het biedt niets nieuws, wel een handzaam overzicht van de gangbare karaktertrekken. De vertaling is hier en daar niet smetteloos.

Wat te denken bijv. van de onjuiste voegwoorden in de volgende zin: „Hij is minder impulsief, minder heftig, maar daarentegen bedachtzamer dan de cholericus”.

Voorts delen wij des schrijvers mening niet wanneer hij poneert „dat het intelligentie-onderzoek van streng karakterologisch gezichtspunt kan worden verwaarloosd”. Palmade brengt in zoverre een correctie aan, dat de intelligentie een meer karakterologisch aspect bezit, wanneer men niet alleen naar de intellectuele begaafdheid vraagt, maar ook op de stijl en manier van denken let. Naar onze mening is deze toelichting allerongelukkigst. Stijl van denken en stijl van karakter wortelen nl. dieper en wel in het mensentype en dit wordt mede gemoduleerd door 'smensen geest en overtuiging. De verbindingschakel tussen intellect en karakter, door vele psychologen (o.w. Waterink) gezien in de zgn. „ondersteunende functies” is slechts of een psychologische veronderstelling of een isolatie-begrip ontleend aan een verouderde psychotechniek. In een publicatie van eigen hand, handelend over Beroepskeuze en D.V. over enige maanden in boekvorm verschijnend hopen wij nader op dit aangeerde in te gaan.

Ir J. M. Ossewaarde nam het 31ste deeltje voor zijn rekening:
Bedrijf en Wetenschap.

Dit is een zeer helder en doorgaans beknopt geschreven studiewerkje, dat getuigt van een samengaan van theoretisch inzicht en veel oog voor de practijk. Vooral hoofdstuk 2 hebben we met veel instemming gelezen. Het handelt over het geven van leiding en levert waardevolle opmerkingen over de onderdelen van het leiding geven: toezichhouden, controleren, corrigeren, organiseren, instrueren en stimuleren. In het volgende hoofdstuk, gaande over de verantwoordelijkheid, worden ook goede dingen gezegd, bijv. „Iemand die weet verantwoording schuldig te zijn aan God, zal dit ook in zijn beleid tot uitdrukking doen komen.

Het zien van zijn medewerkers als kinderen van dezelfde Vader bepaalt mede zijn houding. Dit vraagt geen hiërarchische verhoudingen uit, maar doet de mens zien als naaste".

Hoofddlijn van dit boekje is de these van Tellegen: „De zuivere wetenschap wil kennen, de toegepaste wetenschap wil kunnen”. Over deze laatste wordt het meeste te berde gebracht en onze kijk op onze arbeid, die op alle niveau's steeds meer verwetenschappelijkt, wordt erdoor verhelderd.

In hoofdstuk 7 gaat de schrijver het verste in op de beleidvoering en de zuivere wetenschappen. Van deze noemt hij achtereenvolgens: filosofie, economie, psychologie, sociologie, theologie en de exacte wetenschappen. Aan de theologie is dus ook een plaats ingeruimd. Met één zinnetje zijn we het bijzonder eens:

„Nog te weinig houdt de praktische theologie zich bezig met de directe problemen van mens en samenleving in hun confrontatie met de Bijbel”. Inderdaad, maar wordt de weg gewezen in wat er volgt? We lezen: „Wel is er een kentering waar te nemen; mannen als Banning en Rupp geven hier het voorbeeld, doch dit streven zal alleen resultaat kunnen hebben wanneer hier theologen en bedrijfsmensen tezamen naar een oplossing zoeken”. Mij dunkt dat bedrijfsmensen dan al hun ervaringskennis moeten meebrengen, maar dat de „theologen” hun „theologie” dan maar thuis moeten laten en voor henzelf en hun gasten de Bijbel moeten openslaan, bijv. bij de Mozaïsche wetten. Dáár ligt een stelsel van maatschappelijke leefregels waarvoor heel wat door de filosofie geïnfecteerde theologie zonder meer doet wijken.

Desondanks bevelen we dit boekje van Ir Ossewaarde hartelijk ter lezing aan, aan dominee en ouderling, aan werkgever en werknemer.

De prijs der afzonderlijke deeltjes bedraagt f 3,60, bij intekening op „Mens en Medemens” f 3,25.

Rotterdam

P. A. Hekstra.

PERSSCHOUW

... De Apeldoornse synode III

Reeds eerder citeerden we iets van wat Dr Masselink in „Waarheid en Eenheid” schreef over de Apeldoornse Synode. Hij schreef daarover evenwel nog meer. Hij publiceerde daarin namelijk ook nog een brief welke hij aan de genoemde synode schreef. Ik laat die hier volgen met het commentaar dat hij zelf daarbij gaf.

Hieronder volgt een brief die ik op zaterdag 16 september aan de Synode te Apeldoorn schreef. Publikatie hiervan op deze plaats geschiedt door mij niet zonder pijn, maar heeft twee sterkere motieven. Ten eerste moeten synodezaken zoveel mogelijk publiek zijn; het zijn zaken van de kerken; en dit geldt van zaken die de eenheid of gescheurdheid der kerken aangaan wel heel sterk, want als de kerken en het kerkvolk daarin niet meedoen, komt de synode in het luchtledige te staan. De synode is er voor de kerk en niet omgekeerd.

De tweede reden is, dat Prof. Herman Ridderbos in het Geref. Weekblad van 15 september, juist voordat de Synode de eenheidsvragen ging behandelen, inzichten en richtlijnen publiceerde die m.i. op zichzelf onverantwoord zijn en uit zijn pen op dat moment ontoelaatbaar waren.

Hijzelf daagt met zijn verkeerde suggesties en tendenzen de publieke opinie uit en hij is er de man niet naar om over een gekaaste bal, die retour komt, te klagen. Men houde goed in 't oog, dat ik bij mijn (hieronder volgend) schrijven aan de Synode en bij de publikatie daarvan **maar reflectant** ben; ik reflecteer slechts op zijn (pers)initiatief.

En nu eerst het betreffende deel van de brief die ik zaterdag 16 september aan de Synode te Apeldoorn schreef:

„WelEerwaarde, Eerwaarde en Hooggeleerde Broeders,

1). Vanwege de noodtoestand in dat deel van Christus' kerk, waarvoor wij speciaal verantwoordelijk zijn, richt ik mij op dit tijdstip en op deze manier tot Uw vergadering.

De aanleiding is het meer dan bevreemdende feit, dat Prof. Herman Ridderbos in het Geref. Weekblad van heden, 15 september, schrijft:

„Over de verhouding tot de vrijgemaakte kerken behoeft men zich, na Assen 1960, geen grote illusies te maken. Onze Synode zal nauwelijks nog iets kunnen doen. En het is kennelijk ook de bedoeling aan de overzijde om de EENHEIDSdrang aan weerszijde van de grens, althans kerkelijk, zo veel mogelijk te verlammen”.

Het komt mij volkomen onaanvaardbaar voor, dat een rapporteur van een commissie zich zo uitspreekt. Spreekt hij hiermee zijn privémening uit, dan is dat niet fair tegenover de commissie; daarvan hoort hij zich vooraf niet te distancieren.

Spreekt hij de mening uit van 'zijn' commissie, dan gaat hij geheel buiten zijn boekje en acht hij de discussie en de besluitvorming van de synodevergadering, zijnde de vertegenwoordiging van onze kerken "voor niets".

Hij neemt de allure aan,

dat hij voorzienigheid speelt, dat hij de Synode zal voorzeggen wat er besloten moet worden, en dat hij het volk wil voorbereiden op wat het kan verwachten.

Hij zegt in dit artikel aan het adres van Uw vergadering zeer complimenteuzen dingen, bijvoorbeeld:

„Er is een zeer open beraad en men weet van tevoren niet welke positie een ieder daarin zal innemen”.

„Zij (de Synode, M.) is met allerlei vragen niet a priori klaar en werkt niet met vaste schablonen”.

Maar hiermee is **flagrant in strijd** zijn voorlichting, dat men zich over de verhouding tot de vrijgemaakte kerken na Assen geen illusies moet maken en **dat onze Synode nauwelijks nog iets zal kunnen doen**.

Het is verbluffend met welke keiharde en doodskoude vanzelfsprekendheid deze rapporteur-redacteur over deze dingen spreekt en de houding aanneemt, alsof hij voor de Synode en voor onze kerken de dienst uitmaakt en zulks doet onder de schijn van nuchterheid, maar met een volmaakt onkerkelijk cynisme.

Het is bedroevend dat hij over de gescheurdheid van Christus' lichaam in volstrekt onbijbelse categorieën spreekt, alsof de kerk naar haar bestaan, haar eenheid en wezen in menselijke handen lag.

Natuurlijk —, **onze Synode zal nauwelijks nog iets kunnen doen**... als... het naar de opvattingen gaat van deze hybridische commissierapporteur. Die opvattingen zijn niet alleen beliedigend voor de Synode, maar zondig voor de Heer en Koning van de Kerk. Die talloze beloften aan Zijn Kerk geeft, „krachtadige” beloften als we in geloof daarop pleiten; en Die talloze geboden geeft, welke niet zwaar zijn als wij Gods Geest in onze harten laten werken.

Ik zwijg nog over het hoogmoedige, lichtvaardige oordeel dat „het kennelijk de **bedoeling** van de overzijde is, om de **eenheidsdrang** aan weerszijde van de grens, althans kerkelijk zo veel mogelijk te verlammen”, maar meen dat Prof. Ridderbos door deze houding en publikatie Uw vergadering en de Heer der Kerk dermate in waarde en macht aantast dat hij moeilijk nog als rapporteur kan fungeren.

2). Wat het wezen der Kerk betreft, uitkomend in belijdenishandhaving, tuchttoefening en eenheidsverlangen smeek ik Uw vergadering te willen bedenken:

dat wij in 1944 een te enge binding hebben opgelegd, op grond waarvan diverse mindere kerkelijke vergaderingen tuchtbesluiten hebben herroepen,

dat geen enkele Synode na 1944 nog schuld over die synodale tuchtbesluiten heeft betuigd welke alleen rusten op het niet kunnen aanvaarden van (eenzijdig geïnterpreteerde en later losgelaten) leeruitspraken, maar dat integendeel de Synode van Utrecht in 1959 uitsprak het verleden ernstig te willen nemen en bereid was daarvan rekenschap te geven,

en dat de z.g. Vervangingsformule wel terzijde is gesteld, maar dat uitdrukkelijk aan haar rechtmatigheid wordt vastgehouden.

Dit alles bedenkende ontbreekt ons het recht ons over het besluit van Assen te verbazen, temeer daar wij niet gevraagd hadden een **samenspreking** (over alles wat ons verdeelt), maar een **contact**, gericht op hereniging.

De diepste nood onzer kerken is niet onze verlegenheid tegenover de vrijgemaakten, maar dat door volgehouden fouten tegen de eenheid, heiligheid en algemeenheid der kerken wij de oorzaak zijn dat onze kerken geestelijk zoveel schade lijden.

3). Tenslotte betuig ik Uw vergadering dat dit schrijven alleen voortkomt uit liefde voor de kerk en voor de Synodes, ook voor Uw vergadering. Zwijgen of mij afwenden zou ik een schuldig verzuim achten.

Tegen de persoon van Prof. Herman Ridderbos heb ik niets; om veel dingen kan ik hem overholven waarden; maar zijn houding inzake 1944 acht ik op bovengenoemde gronden verwerpelijk en gevaarlijk.

Uw vergadering de verlichting door Woord en Geest toebeddend,

E. Masselink”

Eigen commentaar.

Het is meer dan tijd om met wat in 1944 gebeurd is toch eigenlijk eens klaar te komen. Niet

Attentie,

leden van de persvereniging Opbouw

Geeft uw adreswijziging op bij het adres secr.-penningm.:

Van Lijnden van Sandenburglaan 16, Utrecht.

op de manier waarop Prof. Herman Ridderbos zichzelf en zijn lezers voorstelt. Hij leidt de door mij gewraakte zinnen aldus in:

„Enerzijds is hier (inzake de roep om eenheid, M.) veel dat al meer op een dood spoor schijnt te komen. Over de verhouding tot...” enz.

Hiermee doelt hij op onze verhouding tot de vrijgemaakten (en Christ. Gereformeerden) terwijl hij **aan de andere zijde** ziet een feller en dringender roep tot éénwording met de Herv. Kerk, ten aanzien waarvan „de Synode belangrijke beslissingen zal moeten nemen”.

Zo eenvoudig gaat het met het dode spoor m.i. niet! En zowel naar de ene kant (t.o.v. de vrijgemaakten) als naar de andere kant (t.o.v. de Hervormde kerk) gaat het om één en hetzelfde probleem: kerk-zijn-in-ernst-en-waarheid. Sectarisch-hiërarchische schorsingsbesluiten handhaven, dus voor dat deel waarin zij berusten op het niet aanvaarden van een theologische leerformule (geargumenteerd met voor een deel onhoudbare leerconstructies in het Praeadvies) is een onduidbare zaak, ook al zou geen enkele vrijgemaakte om wegruiming van deze ergernis vragen. Wij laten deze last van belijdenis-vereniging en gewetensverdrinking niet maar op de rug van de vrijgemaakten, maar laten de kerk zelf met deze last haar weg vervolgen.

Daar komt ook Prof. Herman Ridderbos met zijn zin over het dode spoor en volgende zinnen niet van af op deze wijze. Maar **enerzijds** een dood spoor suggereren en **anderzijds** een indringender oproep om meer eenheid — dat is meten met twee maten. Men kan niet **enerzijds** een sectarisch-belaste leertuchtprocedure handhaven en **anderzijds** de armen overmatig ver uitbreiden tot kerkelijke éénwording. Kom, laten we eerlijk worden!

Ook wil ik in dit commentaar-stukje mijn begrip ervoor uitspreken, dat Prof. Herman Ridderbos geen gemakkelijke taak heeft als rapporteur over deze zaken. Was hij ook niet de rapporteur in 1959 toen de Vervangingsformule van haar voetstuk moest, en toen een rechtmatigheidsverklaring daarvoor in de plaats werd gesteld? Waarom in deze aanverwante (voor velen nog moeilijke) zaken weer dezelfde rapporteur?

Waarom moet juist **hij** rapporteur zijn, die bijna huis aan huis, en school aan school naast Prof. Kamphuis (kampvechter ter andere zijde) woont en werkt? De vrijgemaakte Synode te Assen had in elk geval niet een praeadviseur, dus ook niet Prof. Kamphuis tot zo'n taak geroepen.

Moeilijk is het ook voor Prof. Herman Ridderbos over het ontstaan en de aanwending van het Praeadvies in 1943/44 krachtens familieband een volstrekt objectief oordeel te hebben. De kwaliteiten en verdiensten van zijn vader wijlen Prof. J. Ridderbos zijn geen onzekere zaak; deze heeft in uiterst samengestelde en moeilijke kerksituaties vaak een uitweg helpen vinden. En natuurlijk, nu het Praeadvies en het gebruik ervan over het doel heen geschoten hebben — en Prof. J. Ridderbos was één der opstellers — is de constatering hiervan geen aantasting van de pietas en dignitas, van de eer en waardigheid van laatstgenoemde, maar het is ook niet voor de handliggend en niet aanbevelenswaard om thans de zoon, Prof. Herman Ridderbos, midden in herzienings-, vervangings- en toenaderingszaken met zulk een taak te belasten.

Tenslotte kon men weten dat Prof. Herman Ridderbos al jaren lang in het blad dat hij mederedigeert een uitgesproken taktiek toepast ten aanzien van hen die in eigen kerken serieus ijveren voor wat in 1944 onzerzijds fout is gedaan, n.l. een groot zwijgen daartoe doen. Ook hierom is het zeer bevreemdend dat **hij** nu juist in deze zaken, als rapporteur **spreken** moet.

Al met al, en samengevat, meen ik duidelijk gemaakt te hebben dat, hoe persoonlijk de kwestie ook lijkt —, het mij niet om personen gaat maar om zaken.

Om de zaak die, ons allen, alles waard moet zijn! Daarom neem ik boven dit stukje de titel over van Prof. Ridderbos' artikel van 15 september; maar met een vraagteken en een cursivering.

E. M.

We zeggen het nog eens: langzaam maar zeker gaan in de synodale kerken de ogen open voor wat door deze in de veertiger jaren werd misdaan. Laten wij door onze houding, onze evangelische houding, dus door onze „vriendelijkheid en lankmoedigheid”, dit proces verhaasten! De belangrijkste voorwaarde daarvoor is, dat wij van alle eigen recht, eigen aanspraken afzien en alleen maar zoeken de overwinning van Gods genade **in allen**.

Op weg naar de wereldraad

De synodaal Geref. Kerken groeien steeds meer naar de Wereldraad van Kerken toe. We wezen er reeds meermalen op. In de pers circuleerde een overzicht van feiten die deze groei duidelijk doen zien. Hier zijn ze.

1. Het op handen zijnde getrapte lidmaatschap van de Gereformeerde Kerken bij de Wereldraad via Nederlandse Zendingsraad en Internationale Zendingsraad, waartoe de synode der Gereformeerde Kerken besloot.

2. De samenwerking tussen de Stichting Oecumenische Hulpverlening en de Gereformeerde Kerken, in verband waarmee de directeur van het Algemeen Diakonaal Bureau van de Gereformeerde Kerken, dr. J. van Klinken, als contactpersoon in het bestuur van de Stichting Oecumenische Hulp aan Kerken en vluchtelingen is opgenomen.

3. De aansluiting van de (nogal gereformeerd georiënteerde) landelijke werkgemeenschap „Jeugd en Evangelie” bij de Oecumenische Jeugdraad in Nederland.

4. De aansluiting van de Kamper theologische studenten bij de Oecumenische Jeugdraad in Nederland.

5. De onbekrompen deelname van de Gereformeerde Kerken aan de nauw met de Wereldraad verbonden Europese Kerkenconferenties.

6. Het feit dat de meest vooraanstaande gereformeerde dogmaticus, prof. dr. G. C. Berkouwer, voor de N.C.R.V. in ronde taal het pleit heeft gevoerd voor de Wereldraad en voor aansluiting van de Gereformeerde Kerken bij deze Raad.

7. Het feit dat de leidinggevende gereformeerde hoogleraren en theologen op een enkele rara avis (uitzondering) na voor de Wereldraad hebben gekozen, blijkens hun publikaties en andere uitingen.

8. Het feit dat de zending unaniem achter de Wereldraad staat.

9. Het steeds toenemende aantal jongeren, dat deelneemt aan de oecumenische jeugdconferenties en mee gaat doen in plaatselijke oecumenische activiteiten.

10. Een toenemende aandacht van de gereformeerde pers voor de oecumenische beweging, zoals die gestalte vond in de Wereldraad van Kerken.

Vorige maand vermeldde de kranten, dat de gen. synode van de gebonden kerken besloten heeft waarnemers te zenden naar New Delhi (vergadering van de Wereldraad) en naar het congres van de Intern. Raad v. Chr. Kerken in 1962. Iets soortgelijks deden de gebonden kerken in 1959 ook. Toen gingen waarnemers op kosten van de kerken naar Philadelphia (Pa.) (Intern. Raad v. Chr. K.) en naar Evanston (Wereldraad). Intussen spreken bovengenoemde 10 symptomen een krasse taal.

Chaos in het kerkgezag

Het blad van de Gereformeerde Organistenvereniging is een knap geredigeerd blad. Altijd vindt men er belangrijke artikelen in. Als we wat meer ruimte hadden zouden we er ook zeker méér uit citeren in Perschouw. In het laatste nummer schreef de hoofdredakteur b.v. een mooi stuk over het zingen van de geloofsbelijdenis. Een voortreffelijk verzorgd rubriekje is ook dat waarboven te lezen staat „In de allemansgading”. De verzorger ervan is mijnheer „Joost van d'Orgele”. Hij schreef in dit nummer het volgende:

Volgens de laatste oekase van de Generale Synode der Geref. Kerken mag de nieuwe*) psalmberijming — de officiële benaming is 150 Psalmen, Proeve van een nieuwe berijming — in de eredienst worden gebruikt, evenwel met „wijsheid en voorzichtigheid”.

De weinige kerkelijke bladen die wij hierover hebben gelezen zijn niet bepaald zo enthousiast over deze aangelegenheid, wat tengevolge zal hebben dat de kerkmensen „met wijsheid en voorzichtigheid” tot het kopen van deze Proefbundel zullen overgaan.

Nu zijn in ons blad de redactionele kolommen meer en beter geschikt om over deze Proeve te schrijven, dan in dit ons toegemeten hoekje, waarbij komt dat wij onszelf zouden overschatten in het trachten om een welgefundeerde kritiek te leveren. Wie zoals wij wat lichte bezigheden zoeken, moeten er dan ook niet aan beginnen.

Wij hebben in de huiselijke kring eens nagegaan wat zo al tot de uitrusting wordt gerekend om ter kerke deel te nemen aan het loffer.

Daar was dan eerst de aloude Berijming 1773, benevens Enige Gezangen, die vanwege het dichtelijk gehannes der laatste jaren zo mogelijk meer geliefd is dan vroeger. Voorts als supplement „De uitbreiding der Enige Gezangen, nrs. 10 t/m 29 (Synode Middelburg 1933)”, met een tweede deel „Enige Gezangen” (nummers 30—59) die de Synode van Leeuwarden 1956 als voorlopig aan de bestaande bundel heeft toegevoegd.

Deze laatste uitbreiding is in vele gemeenten niet in gebruik genomen, zodat predikanten, die tot het uiterste willen meegaan toch daar niet verder kunnen springen dan paal 29.

Ten vierde is het altijd nog toegelaten te zingen uit Psalter 1949 (Berijming Hasper). Immers voor zover ons bekend is het besluit van de Synode Den Haag 1951, deze berijming aan de kerken in vrijheid te geven niet ingetrokken en er moeten in ons land enkele gemeenten zijn, die deze hun verleende vrijheid niet misbruiken als zij in de eredienst uit dit Psalter het lied opheffen.

In vele plaatsen dragen de kerkgangers nog een vijfde boekje met zich om; een soort bloemlezing uit de Gezangenbundel der Ned. Hervormde Kerk, waaruit vóór de aanvang als een muzikale hors-d'oeuvre wordt gezongen.

Een zesde bundel is reeds aangekondigd. Naar verluidt worden wij binnen afzienbare tijd verast met een nieuwe bundel van 120 gezangen, overgenomen uit de bundel der Ned. Hervormde Kerk, maar daarin zullen dan de oude proefkonijntjes wel zijn verdisconteerd.

Nu behoeft men geen verpieterde Tienus te zijn om op te merken dat leken en deskundigen meer en meer uit elkaar groeien.

Dit klemt te meer als onder de deskundigen de eenheid verre te zoeken is. Wij missen de autoriteit om in gewichtige woorden een mooi lijkende babbel weg te geven, maar als wij lezen (Trouw 26-6-'61) dat de onvolkomenheden van deze Proeve voor een nieuwe berijming toch nog zoveel zijn, dat de vreugde om het goede getemperd wordt, dan zijn wij op onze qui vive.

Verder zijn reeds zoveel bezwaren ingediend, dat de desbetreffende deputaten alweer in vergadering zijn voor eventuele revisie.

Maar er is nog wat anders. Na 1955 is men de weg opgegaan van de interkerkelijke samenwerking om zoveel mogelijk te komen tot eenheid in het psalmgezag in de protestantse kerken, tenminste in de kerken van gereformeerde origine. En daarvan is niet zoveel terechtgekomen. In de interkerkelijke stichting zijn alleen de hervormde kerk en de gereformeerde kerken van gereformeerde oorsprong. Voorts treft men er de doopsgezinden, remonstranten en luthersers aan. Andere kerken van gereformeerde huize doen niet mee, en als men bedenkt dat de gereformeerde bond in de hervormde kerk reeds uitgesproken heeft dat hij deze bundel nooit zal aanvaarden, en verder dat ook de confessionele richting niet bepaald geestdriftig is, blijft er naast de gereformeerde kerken alleen een smaldeel van de hervormde kerk over.

Inderdaad: het is een chaos.

En de oekumenische tendens van al wat in dit opzicht werd gedaan was alleen gericht naar de Hervormde Kerk en een nog meer links staande.

De rest is blijkbaar van geen belang. C.V.

*) Van de Interkerkelijke Stichting. Uitg. Boekencentrum, Den Haag.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

De Senaat van de Theologische Hogeschool deelt mede, dat hij een openbare academische samenkomst heeft uitgeschreven op woensdag 6 december 1961, in welke Prof. H. J. Schilder, na het uitspreken van een rede, het rectoraat zal overdragen aan Prof. J. Kamphuis.

De samenkomst wordt belegd in de aula der Hogeschool, Broederweg 15, Kampen; het aanvangsuur is gesteld op 19.30; belangstellenden worden verzocht uiterlijk kwart over zeven aanwezig te zijn.

Voor de senaat,
L. DOEKES,
secretaris h.t.

INGEZONDEN

De „Vereniging Gereformeerd Middelbaar Onderwijs Midden Nederland” verzoekt plaatsing van het volgende aan de leden dezer vereniging gericht schrijven:

Het bestuur heeft zich in zijn laatste vergadering wederom bezig gehouden met de vraag wanneer wij zouden kunnen beginnen met ons Gereformeerd Lyceum.

Hierbij stond ook nu weer voor ogen de grote verantwoordelijkheid der ouders voor de geestelijke ontwikkeling van hun kinderen.

Die verantwoordelijkheid brengt mede, dat aan de kinderen wordt gegeven middelbaar onderwijs, dat in al zijn onderdelen gefundeerd is in Gods Woord.

Het bestuur meent nu niet langer meer te mogen wachten en overweegt ernstig aan de ledenvergadering voor te stellen de school te openen begin september 1962.

Ter sprake is daarbij gekomen het verlangen van sommigen Uwer, die school te plaatsen in Utrecht, doch het bestuur acht Amersfoort geschikter, daarbij rekening houdende met de mogelijkheid, dat zelfs kinderen uit Zwolle in Amersfoort op school zouden komen. Hierbij werd overwogen dat op de Gereformeerde H.B.S. te Groningen kinderen komen uit Meppel, welke

plaats verder van Groningen aflight dan Zwolle van Amersfoort.

Alvorens met voorstellen te komen op de ledenvergadering wenst het bestuur zich te oriënteren over het aantal kinderen dat vermoedelijk zal worden aangemeld.

Wij verzoeken U daarom ons binnen 14 dagen op onderstaande strook op te geven of U in beginsel bereid is Uw kind in september 1962 op onze school te plaatsen.

Wij tekenen hierbij het volgende aan:

Door Uw opgave bindt U zich niet. Slechts is het ons erom te doen te weten of U in beginsel bereid bent Uw kind te Amersfoort Gereformeerd middelbaar onderwijs te laten volgen.

Voorts vestigen wij er Uw aandacht op, dat het betreft kinderen, welke door hun leeftijd, aard en ontwikkeling geacht moeten worden in aanmerking te komen voor het volgen van middelbaar onderwijs.

Een vaste maatstaf kunnen wij U hiervoor niet geven.

Wel een richtlijn wat de leeftijd aangaat t.w. dat de kinderen op 1 september 1962 ongeveer 12 jaren oud moeten zijn. Het gaat dus om kinderen, die thans zitten in de zesde klas van de lagere school of in de eerste klas van de ULO.

Broeders en Zusters:

Als wij zien op het grote werk dat wij willen gaan ondernemen, dan gevoelen wij hoe klein onze kracht is.

Maar de Schrift leert ons keer op keer, hoe de Here door onze kleine kracht grote dingen wil bewerken.

Wilt U met die gedachte voor ogen en in het besef van de verantwoordelijkheid, die U ook bij de doop van Uw kinderen is opgelegd en die U hebt aanvaard(!) kennis nemen van deze circulaire?

Met broedergroeten,
G. GRASDIJK, Amersfoort.
Ds H. v. OMMEN, Oud-Loosdrecht.
G. RIEMER, Ermelo.
Mr P. W. SMITS, Bilthoven.
F. J. TOEBES, Amersfoort.
H. VAN DER TOL, Laren (N.-H.)
Ir J. H. WIERSMA, Wageningen.

Adres: G. Grasdijk, St. Anfridusstr. 13, Amersfoort, tel. 7924.

De Senaat van de V.G.S.A. onder de zinspreuk „Vigilate Gladio Spiritus Accincti” is voor het jaar 1961/62 als volgt samengesteld:

H. NOLLES, Praeses.
A. J. v. d. HELM, Ab-actis.
Tj. v. DIJK, Fiscus.

Adres ab-actiaat: Kanaalstr. 55 I, Amsterdam-W.

KERKNIEUWS

Beroepen te Hattem en te Grand-Rapids (U.S.A.): R. Houwen van Zuidhorn.

Bedankt voor Bilthoven: H. van Ommen te Oud-Loosdrecht.

Theol. Hogeschool. Geslaagd voor het propaedeutisch-examen de Heer W. J. v. d. Linde, Barsbeek 25, Vollenhove.

Vergadering van de naar aanleiding van art. 13 K.O. samenwerkende kerken wordt gehouden op 30 nov. a.s. om 2.00 uur in Hotel Geytenbeek te Zwolle.

Ds E. H. Woldring. † In de ouderdom van 77 jaar overleed te Groningen ds E. H. Woldring. Ds Woldring werd geboren 23 sept. 1884. Op latere leeftijd werd hij predikant. Hij diende de kerk van Kornhorn van dec. 1922 tot dec. 1941 en van Leek van dec. 1946 tot 1953.

Vrienden van de I.C.C.C. In Utrecht hebben enige mensen van de Gereformeerde (synodaal)-, Gereformeerde (vrijgemaakt)-, Christelijke Gereformeerde- en Hervormde Kerk en de Gereformeerde Gemeente zich verenigd tot „Vrienden van de I.C.C.C. (de Internationale Raad van Christelijke Kerken)”. Zij willen de doelstellingen van de I.C.C.C. verbreiden in de eerste plaats onder de jeugd. Zij hopen binnenkort daartoe een avond te organiseren. Het secretariaat is in handen van J. Brandse, Floris Heermalestraat 26 bis I te Utrecht.

Adressen: Penningm. Verbond van Evangelisatie commissies van de Geref. Kerken (Vrijgem.) in Nederland, Oudestraat 79, Neede, Goronr 1020580; **Marknesse:** scriba Geref. Kerk, Groene Zoom 24, Marknesse (N.O.P.); **Vleuten.** scriba Geref. Kerk K. Ekema, 't Hoog 12, Vleuten; **Drachten:** boekhouder voor de Zending W. v. d. Molen, De Wijnakker 12, Drachten; **Ten Boer:** A. P. Smit, Rijksweg 101, Ten Boer.

U kunt nu nog intekenen op

„DISPEREERT NIET”
van H. en A. Algra.

5 delen à f 12.— per deel. Na verschijnen van het 2e deel op 12 dec. a.s. wordt de prijs verhoogd tot f 13.50 per deel.

BOEKHANDEL F. DAM - VOORSTRAAT 48
BUITENPOST TELEFOON 05115-534